

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 72 (2023), s. 46-67.

Geliş/Received: 16.12.2022

Kabul/Accepted: 21.02.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1220007

(Araştırma Makalesi/Research Article)

6-7 EYLÜL OLAYLARININ GERÇEKLEŞMESİNDE KIBRIS TÜRK TÜR CEMİYETİNE YÖNELTİLEN SUÇLAMALAR VE CEMİYETİN ÖNDE GELEN SİMLERİNİN SAVUNMALARI

THE ACCUSATIONS AGAINST ASSOCIATION OF TURKISH CYPRUS DUE TO THE EVENTS OF SEPTEMBER 6-7 AND THE DEFENSES OF THE LEADING FIGURES OF THE COMMUNITY

DERYA ÇAKICI*

ÖZ

Cumhuriyet tarihinde önemli bir yer tutan 6-7 Eylül 1955 olayları, Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanmış ve ülke sınırları içerisinde yaşayan başta Rumlar olmak üzere diğer etnik unsurları da derinden etkilemiş bir olaydır. Olaylar, Mustafa Kemal Paşa'nın Selanik'te doğduğu eve ve Türk Konsoloslukuna bomba atıldığı haberinin duyulmasının ardından başlamıştır. Büyük halk kitlelerinin ayaklanma sebebi olarak Kıbrıs sorunu gösterilmiştir. Ardından olayların sorumluları arasında görülen Kıbrıs Türktür Cemiyeti bütün faaliyetlerinden men edilmiş, cemiyetin önde gelen isimleri tutuklanmış ve mal varlığına el konulmuştur. Uzun süren yargılamalar sonucunda cemiyet üyeleri hakkında tahliye kararı verilmiştir. Söz konusu çalışma; konuyla ilgili yapılan çalışmalar ve ortaya çıkan yeni bilgi ve belgelerin analiz edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın 6-7 Eylül olaylarının gerçekleşmesinde öne çıkan etkenlerin belirlenmesi açısından önem taşıdığı ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda 6-7 Eylül olaylarının sadece Atatürk'ün evine bomba atılmasıyla başladığı savının, olayların görünen yüzü olduğunu belirtmekte fayda vardır. Yaşanan gelişmeler, 6-7 Eylül olaylarının daha önceden planlanmış olabileceğine işaret etmektedir. Çalışmada, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin 6-7 Eylül olaylarına giden süreç içerisinde faaliyetleri ve cemiyet üyelerinin olayların çıkış sürecinde etkisi olup olmadığı, arşiv belgeleri ve dönemin basın-yayın organları temel alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Kıbrıs, Türkiye, 6-7 Eylül 1955.

ABSTRACT

The Events of 6-7 September 1955, which have an important place in the history of the Republic, stand as an important incident that took place in the recent history of Turkey and deeply affected the other ethnic constituents specially the Greeks, living within the borders of the country. The Cyprus problem was presented as the reason for the uprising of the large masses of the people. Afterwards, the Association of Turkish Cyprus, which was seen as one of the responsible figure for the events, was banned from all its activities, the leading figures of the Community were arrested and their properties were confiscated. The study in question; It was created by the studies on the subject and the analysis of the new information and documents that emerged. From this point of view, it should be stated that the study is important in terms of determining the prominent factors in the realization of the events of 6-7 September. In this context, it is worth noting that the view that the events of 6-7 September only started with the bombing of Atatürk's house is the appearing reason of the events. The developments indicate that the events of 6-7 September may have been planned in advance. The study aims to reveal, the activities of the Association of Turkish Cyprus in the process leading up to the events of 6-7 September and whether the members of the society had an impact on the emergence of the events were tried to be revealed on the basis of archival documents and the media of the period.

Keywords: Adnan Menderes, Association of Turkish Cyprus, Cyprus, Turkey, 6-7 September 1955.

* Dr, deryatatlidilid61@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8251-4931.

Extended Abstract

The events of 6-7 September are developments that emerged at a time when Turkey and the world focused on the Cyprus issue. The news of a bomb exploding in the garden of the house where Mustafa Kemal Atatürk was born in Thessaloniki on September 6, 1955 was first announced to the public on the radio. On the same day, Istanbul Ekspres newspaper announced the event to the public with its second edition, and approximately 300 thousand copies of the newspaper were distributed to the public in the streets of Istanbul. The tense atmosphere due to the Cyprus events suddenly turned into an action targeting the Greeks in the country. Protest rallies and marches were held in many cities, especially in Istanbul. However, the events suddenly changed dimensions and turned into attacks, looting and plunder against minorities, especially the Greeks. The houses, workplaces, places of worship and even cemeteries of the Greeks were destroyed.

The Association of Turkish Cyprus, which was established in Istanbul in August 1954 to defend the rights of the Turkish Cypriots and opened branches in different cities of Turkey also had an influence on the adoption of the Cyprus issue as a national cause. The branches of the Association of Turkish Cyprus increased in a short time and received great support both in Turkey and abroad. The Association of Turkish Cyprus General Assembly, which held an extraordinary meeting on the day of the incident, issued a statement, emphasizing that Cyprus will always remain Turkish and those who committed these incidents would definitely be punished. The statement, which was written in a very harsh language, put the responsibility of the incident entirely on Greece. In addition to the Association of Turkish Cyprus, the Turkish National Youth Organization (TNYO) and TNYO each published a declaration on the same day. In the declarations, it was stated that the bomb that was thrown caused violent reactions in the whole Turkish nation and Turkish youth, that Greece drew the hatred of the Turkish nation, and that those who caused the events would definitely be punished.

Various student unions within the Association of Turkish Cyprus went to Taksim Square on September 6 and held a protest rally. Following the events, the Istanbul Governor's Office claimed that the Association of Turkish Cyprus before the events, provoked the public and especially the youth, and caused the September 6 events. In addition, the headquarters of the society was sealed and its documents were seized. An investigation was also launched against the Chairman of the Association, Hikmet Bil, and its members. The prominent figures of the society, including President Hikmet Bil, were arrested on the morning of September 8 and sent to a military prison. Members of the association claimed in their first statements that they had nothing to do with the events that took place. As a result of long trials, the members of the society were released.

The aim of the study is to reveal the reasons that led to the events mentioned and to discuss whether the Association of Turkish Cyprus, which was established in Istanbul in 1954, played a role in the initiation of the events of 6-7 September. In addition, the accusations made against the prominent figures of the society and the defenses of the members of the society were also investigated in the scope of the study.

In accordance with the document analysis method, written materials related to the subject were evaluated with the descriptive technique. Within the framework of this method, the archival documents collected on the subject, the newspapers of the period, memoirs and other printed works were examined and valid and reliable information was collected. In line with the idea that accumulation and continuity in knowledge can be achieved with documents, firstly, archive documents were tried to be determined. In order to reach the right results, every data collected has been subjected to a critical filter in terms of validity and importance.

As a result of the study, it can be said that the Association of Turkish Cyprus was supported by both the government and different segments of the society. It is seen that the association has been accused of organizing the first rallies that started the events and provoking the public and especially the youth. Although the members of the society whose statements were taken were released, it was claimed that some names in the society played an encouraging role in the outbreak of the events.

The individuals or organizations responsible for the events of 6-7 September 1955 have not yet been found. This situation is due to the lack of documentation in the researches conducted.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşmiş Milletler (BM) beyannamesinde "kutsal bir hak" olarak ele alınan ve BM Anayasası'nın 1. bölümünün 2. maddesinde yer alan; "Uluslararası, halklar için tanınan hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi (*self determination*) ilkesine saygı göstermek, birbirleriyle dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer önlemler almak"¹ cümlesi, aynı ülkede birlikte yaşayan farklı toplumların, aynı haklara sahip olacağını ve "kendi geleceklerini kendilerinin belirleyeceğini" açıklamaktaydı. Bu bağlamda İngiliz Hükümeti İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM Anayasası'nda yer alan "self determination" ilkesi gereğince sömürgeleri Hindistan, Filistin ve Burma'ya bağımsızlıklarını vermişti.² Sömürgelerini kaybetmeye başlayan İngiliz Hükümeti, Orta Doğu'da hâkimiyetini devam ettirebilmek için Kıbrıs'ın hâkimiyetinin kaybedilmemesi gerektiğinin farkındaydı. Diğer yandan savaş sonrası dönemde genişleme politikasına hız veren Sovyet Rusya'nın, Orta Doğu'da etkisini arttırmaya başlaması ve özellikle bu bölgede milliyetçilik akımlarının da yaygınlaşması İngiltere için önemli bir tehdit oluşturmaktaydı. Kıbrıs adasının tamamen elden çıkarılması, adanın Sovyet Rusya'nın eline geçmesini kolaylaştırabilir ve bu durumda İngiliz çıkarları tehlikeye düşebilirdi.

Savaş sonrası dönemde İngiltere'nin otoritesini ve prestijini kaybettiğini düşünen Kıbrıslı Rum liderler, BM Anayasası'nın 2. maddesine dayanarak İngiltere'den adanın Yunanistan'a bırakılması talebinde bulundular. Nitekim Rum liderlerin BM Anayasası'nın belirtilen maddesinden anladığı, aynı ülkede yaşayan iki halktan sayıca fazla olanın azınlık olana hükmedebileceği ve çoğunluğun politik isteklerini, azınlığın kabul etmek zorunda olduğuydu. Bu doğrultuda Yunanistan tarafından destek gören Rumlar, BM Anayasası'nda kabul edilen "self determination" ilkesini temel alarak bütün dünyaya bir Kıbrıs sorunu olduğunu kabul ettirmek ve İngiltere üzerinde baskı kurarak "Enosis" isteklerini gerçekleştirmek için harekete geçtiler.³ Ancak Rumların düzenledikleri mitingler ve İngiliz Hükümetine verdikleri muhtıralar adada kendilerine herhangi bir olumlu gelişme oluşturmamıştır. Bunun yanı sıra Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi için 1954 yılında başvurduğu BM'den istediği sonucu alamaması, Rumları daha farklı bir yol aramaya yöneltmiştir. Yunan desteği ile organize edilen EOKA,⁴ 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren İngiliz idaresine karşı silahlı mücadeleye başlamıştır. Ancak bir süre sonra EOKA terör örgütünün İngilizlere olduğu gibi Türklere karşı da silahlı eylemlere başlaması, hem Kıbrıs Türklerini hem de Türkiye Hükümetini endişeye düşürmüştür.⁵

Şiddet eylemlerinin önüne geçemeyen İngiliz Hükümeti, Kıbrıs sorununa çözüm bulabilmek için 1955 yılında Türk ve Yunan Hükümetlerini Londra Konferansı'na davet etmiştir. İngiliz Hükümetine göre resmi adı "Kıbrıs Dâhili Akdeniz'le İlgili Stratejik ve Politik Meseleler Konferansı" olan üçlü Konferans, 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da Lancaster House'ta başlamıştır.⁶ Ancak konferansa katılan devletlerin kendi savdukları tezlerden vazgeçmemesi ve hiçbir şekilde anlaşmaya yanaşmaması konferanstan bir sonuç alınamamasına neden olmuştur.⁷ Konferansın devam ettiği sırada Türkiye'de ortaya çıkan 6-7 Eylül olaylarının duyulması üzerine Yunan temsilci konferanstan ayrılmış ve böylece konferans dağılmıştır.

6-7 Eylül olayları Türkiye'nin ve hatta bütün dünyanın Kıbrıs meselesi üzerinde yoğunlaştığı bir dönemde ortaya çıkan gelişmelerdir. Selanik'te Mustafa Kemal Paşa'nın doğduğu evin bahçesinde patlayan bir bomba haberinin duyulmasının ardından başlayan olaylar, öncelikle İstanbul'un Beyoğlu semtinde bir protesto gösterisi şeklinde ortaya çıkmıştır. Hemen ardından olayların boyut değiştirdiği, Rumların ev ve dükkânlarının yağmalandığı büyük bir kaos ortamının oluştuğu görülmüştür. Yağma, talan ve saldırıların ön planda olduğu gösterilerde, ölüm vakalarının az olması ve özellikle Rumlara ait malların yağma ve talan edilmesi olayların önceden tertip edilmiş olabileceğini de ön plana çıkarmıştır.⁸

¹ Charter of The United Nations And Statute of The International Court of The Justice, San Francisco, 1945, 3; United Nations Documents 1941-1945, London: Royal Institute of International Affairs Oxford University Press, 1947, 17.

² D. George Boyce, *Decolonization and the British Empire (1775-1997)*, New York: Macmillian Press, 1999, 131-150.

³ Ahmet Cafer Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Lefkoşa: Cyrep Yayınları, 1986, 32.

⁴ Yunanca açılımı; "Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών", *Ethniki Organosis Kyprion Agoniston*; Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü.

⁵ Basından haberler için bkz. "Kıbrıs'ta Bombalar Patlıyor", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1955, 1, 7; "Kıbrıs'ta Gece Resmi Binalara Bombalar Yağdı", *Akşam*, 21 Haziran 1955, 1, 2; "Kıbrıs'ta Rumlar 20 Türkü Yaraladılar", *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1955, 1, 7; "Kıbrıs'ta Türklere Tecavüz Başladı", *Milliyet*, 23 Haziran 1955, 1; "Rumlar Türklere Taarruz Ediyorlar", *Tercüman*, 23 Haziran 1955, 1, 7.

⁶ "Kıbrıs Konferansı Dün Başladı", *Hürriyet*, 30 Ağustos 1955, 1, 7.

⁷ "Londra Konferansı Dün Üçlü Bir Anlaşmaya Varamadan Dağıldı", *Hürriyet*, 8 Ağustos 1955, 3.

⁸ Resul Babaoğlu, "Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları", *History Studies*, 4/4 (2012), 22.

Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak amacıyla Ağustos 1954'te kurulan ve Türkiye'nin farklı şehirlerinde şubeler açan Kıbrıs Türktür Cemiyeti (KTC), Kıbrıs meselesinin milli bir dava olarak benimsenmesinde ve bu bağlamda bir kamuoyu oluşturulmasında etkili olan bir kuruluştur. Kısa zamanda şube sayısını artıran ve gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında oldukça büyük destek gören KTC, 6-7 Eylül olaylarının ardından, hükümet tarafından halkı kışkırtmakla suçlanmıştır. Nitekim Başbakan Adnan Menderes 12 Eylül günü yapılan meclis toplantısında, olayların bir grup gencin önderliğinde başladığını, ancak daha sonra KTC üyeleri olduğu belirlenen bazı kişilerin de kalabalığa karıştığını iddia etmiştir.⁹

Dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay 7 Eylül günü İstanbul Başsavcılığı'na bir yazı göndererek KTC'nin olayların hemen öncesinde "Kıbrıs Türktür" dövizlerini yoğun bir şekilde dağıttığını, halkı ve bilhassa gençliği kışkırttığını ve 6 Eylül olaylarına sebep olduğunu, bu yüzden de cemiyetin faaliyetlerinin bir an önce yasaklanmasını ve mal varlığının da muhafaza altına alınmasını talep etmiştir.¹⁰ Bunun üzerine, 7 Eylül'de cemiyetin faaliyetleri yasaklanmış, bütün mal varlığına el konulmuş,¹¹ genel merkezi mühürlenmiştir. Ayrıca cemiyetin genel başkanı ve üyeleri hakkında da soruşturma başlatılmış, cemiyet bünyesindeki 97 kişi tutuklanmıştır.¹² İfadeleri alınan cemiyet üyelerinden 80 kişi serbest bırakılırken, sadece 17 kişi hakkında tutuklama kararı verilmiştir. Ancak 24 Ocak 1957 tarihinde bu 17 kişi de yeterli delil bulunmadığı ve kasten suç işlemeye yönelmemiş olmaları gerekçesiyle tahliye edilmiştir.¹³

6-7 Eylül olaylarının gerçekleşmesi ya da gerçekleştirilmesinde herhangi bir kişi, grup ya da cemiyetin etkisi olup olmadığı halen aydınlatılamamıştır. Çalışmada; bahsi geçen olayların yaşanmasına neden olan gelişmeler ve 1954 yılında İstanbul'da kurulan KTC'nin 6-7 Eylül olaylarının başlamasında bir rolü olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra cemiyetin önde gelen isimlerine yöneltilen suçlamalar ve cemiyet üyelerinin savunmaları da çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma, KTC'nin kapatılmasıyla sonlandırılmıştır.

Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Cemiyetin Başbakan Adnan Menderes İle İlişkileri

İstanbul'da Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) tarafından 24 Ağustos 1954'te Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılması gerekenleri görüşmek için Ahmet Emin Yalman, Selim Ragıp Emeç, Ali Naci Karacan, Hürriyet gazetesi sahiplerinden Haldun Simavi, bütün gazetelerin ya yazı işleri müdürleri ya da birer temsilcisi, Gençlik ve Öğrenci Kuruluşları, Hür Fikirler Cemiyeti, Millî Tesanüt Birliği ve Kıbrıs Kültür Derneği temsilcilerinin katılımıyla büyük bir toplantı düzenlenmiştir.¹⁴ TMTF Genel Sekreteri Gürcan Kete toplantının resmi bir nitelikte olmadığını belirttikten sonra, Kıbrıs meselesinin bütün Türkler için milli bir hassasiyet haline geldiğini, Türkiye Hükümetinin de Kıbrıs politikasını artık belirlemesini ve bütün dünyaya duyurması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵

TMTF başkanı Ali İhsan Çelikkan da "Yunanlılar sistemli olarak iki şekilde çalışmaktadırlar. Biri millî, diğeri milletlerarası. Hâlbuki Türkiye'de Kıbrıs meselesi milli bir politika olmamıştır. Talebe teşekkülleri, siyasi partiler, dini cemaat temsilcileri, işçi birlikleri arasında bir koordinasyon kuralım ve sistemli olarak çalışalım" ifadeleri ile yeni bir teşekkülün kurulması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶ Toplantıya katılan basın temsilcileri de Yunan radyosunun kendi devlet adamlarının nutuklarını sürekli yayınladığını, "Kıbrıs! Kurtuluş saatin yaklaştı" parolasıyla, Kıbrıs'ın bir Yunan meselesi olduğunu bütün dünyaya kabul ettirmeye çalıştıklarını, buna karşın BM'de Kıbrıs meselesi görüşülürken Türk tezinin de savunulması gerektiğini belirtmişlerdi.¹⁷ Toplantının sonunda da Kıbrıs meselesini milli bir dava haline getirmek, Kıbrıs Türklerinin haklarını BM'de ve diğer uluslararası bütün alanlarda savunmak için Hikmet Bil, Hüsamettin Canöztürk, Orhan Birgit, Hasan Nevzat Karagil, Ahmet Emin Yalman,¹⁸ Kamil Önal ve Ziya Sonar'ın katılımıyla 7 kişilik bir "Kıbrıs Komitesi" teşkil edilmiştir.¹⁹ 25 Ağustos'ta ilk toplantısını yapan Kıbrıs Komitesi, toplantı sonunda adını "Kıbrıs Türktür Komitesi"

⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, İçtima 1, 12 Eylül 1955, 688-690.

¹⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 010-09-00-107-332-3, (07.09.1955).

¹¹ BCA, 010-09-00-107-332-3, (07.09.1955).

¹² Uğur Üçüncü, Hikmet Öksüz, *6-7 Eylül 1955 Olayları Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2022, 24.

¹³ Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, 70.

¹⁴ Orhan Birgit, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Nasıl Kuruldu?", *Akis*, 4/92 (1956), 12-13; "Kıbrıs Meselesinde Türk Gençliğinin Sesi", *Son Telgraf*, 24 Ağustos 1954, 1.

¹⁵ "Kıbrıs Meselesinde Türk Gençliği Harekete Geçti", *Son Telgraf*, 25 Ağustos 1954, 1, 5.

¹⁶ Birgit, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti", 12.

¹⁷ Birgit, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti", 12.

¹⁸ Ahmet Emin Yalman, "Kıbrıs'a dair alakanın ve hassasiyetin derinliğini ve umumiliğini görünce yanlış gelişmeleri önlemek maksadıyla Kıbrıs Türktür Komitesi'ne dâhil olduğunu açıklamıştır. Bkz. BCA, 30-01-00-0-131-847-2, (26.08.1954).

¹⁹ "Kıbrıs Meselesi Milli Bir Dava Olarak Ele Alınıyor", *Akşam*, 25 Ağustos 1954, 1, 2.

olarak değiştirmiştir.²⁰ Kıbrıs Türktür Komitesi, kamuoyuna hitaben yayımladığı bir bildiriye şu ifadelerle yer vermiştir:

“Türk Kıbrıs’ın siyasi bir hayâ oyunu içinde kendilerine verileceğine inanan Yunan efkârına karşı, Türk vicdanının vakur ve sert hükümlerini hayatlarının başlıca kuvveti ve kararı olarak kabul eden Türk gençlik ve basını ezeli bir Türk davası içinde yer almış bulunan Kıbrıs meselesini, dünya önünde kendi dili ile konuşmak üzere, bir fikir toplantısı yapmış ve bu toplantıda şu esasları kabul etmiştir: Kıbrıs Türk hayat ve şerefi dışında hiçbir hüküm ve iradenin keyfi kararlarına mevzu olacak müstakil bir dava değil, bizzat Türk meselesidir. Onun kaderi üzerinde ancak Türk varlığının, varlık ve iradesi hükmünü yürütebilir. Bu ahlakın şerefli varisi olan Türk gençliği ve basını şuna emindir ki, Türk Kıbrıs meselesi ancak Türk varlığı noktasından düşünülebilir. Bunun dışında hiçbir hal yolu, Türk vicdanını kendine müsait ve yumuşak bulmayacaktır.”²¹

Kıbrıs Türktür Komitesi 27 Ağustos 1954’te Hasan Nevzat Karagil başkanlığında, Ahmet Emin Yalman, Ziya Somar, Orhan Birgit, Hikmet Bil ve Hüsamettin Canöztürk’ün katılımıyla Başbakan Menderes ile İstanbul Valiliği’nde yaklaşık bir saat süren bir görüşme yapmıştır.²² Bu görüşme hakkında Orhan Birgit şöyle demektedir:

“Ahmet Emin Yalman’ın Menderes’le konuştuğu, kuruluşu memnurlukla karşılayan Başbakanın bizi kabul edeceği haber verildi. Doğrusu istenirse kuruluşun memnurlukla karşılanmasını elbette bekliyor fakat bize bir kabul vakti ayrılacağını tahmin etmiyordum. 27 Ağustos Cumartesi günüydü. Toplandık ve Sayın Menderes’in kabulüne icabetten vilayet binasına gittik. Bekletilmedik. Başbakandan başka, Köprülü, Fatih Rüştü Zorlu ve Dr. Sarol ile Vali Gökay da oradaydılar. Menderes’in iltifatları bir ara o kadar çoğaldı ki, aynı kanepede yanında oturan benim omuzuma elini atarak; “Kıbrıs mevzuunda muvafık, muhalif nasıl tek bir noktada toplandığımızı Yunanlılar görmeli” dedi. Toplantıda konuşulanların çoğu birer vatansız olarak bize hükümetin dış politikası hakkında emanet edilen sırlardı. Bunları, Köprülü’nün söylememesi için Sayın Menderes’e başı ile işaret etmesine rağmen Başbakan, “Bizim bu çocuklardan gizlimiz yoktur” sözü ile anlattı. Bu sırlar bizim için, o gün olduğu kadar bugün de, yarın da mukaddestir ve saklı kalması lazımdır. Onun içindir ki, unutulmuştur. Çok zevkle geçen mülakatımız sona ermişti. Hikmet, Başbakana biraz sonra, Talebe Federasyonunda gazetecilerin siyasi partiler, sendikalar, talebe temsilcilerinin katıldığı bir toplantımız olduğunu, orada bu konuşmanın direktifi olarak nakledilecek bir demeçleri olup olmadığını sordu. Başbakan; “Bu hususta hiç bir endişeye mahal yoktur ve Yunanistan’ın Kıbrıs’a ilhaki katiyen bahis konusu olamaz. Arkadaşlarımla gözlerimden öperim. Başarılar dilerim” dedi. Not ettik. Kapıda toplanan fotoğrafçılara pozlar verildi. Veda edildi.”²³

Kıbrıs Türktür Komitesi’nin faaliyetleri hakkında gerekli bilgileri alan Başbakan Menderes, ardından komitenin kanunlara uygun bir dernek halinde faaliyetlerine devam etmesini şifahen istemiştir.²⁴ Nitekim Başbakan Menderes’in bu isteği, komitenin yasal bir dernek haline getirilmesi için yapılan çalışmaların hızlandırılmasını sağlamıştır. 2 Ekim 1954 tarihinden itibaren İstanbul merkezli olarak yasal bir dernek haline getirilen Kıbrıs Türktür Komitesi, bu tarih itibariyle adını da “Kıbrıs Türktür Cemiyeti” (KTC) olarak değiştirmiştir.²⁵

KTC kuruluş amacını, üyelerini, genel merkez teşkilatı ve idare heyetini, şube teşkilatını, mali ve cezai hükümlerini 7 bölümden oluşan bir nizamname ile detaylı bir şekilde açıklamıştır.²⁶ Nizamnamenin ilk bölümünde; “Kıbrıs Türktür” adı kapsamında İstanbul merkezli bir cemiyet kurulduğu ifade edildikten sonra cemiyetin kuruluş amacı şöyle belirtilmiştir: “*Kıbrıs’ın Türk olduğunu dünya umumi efkârına tanıtmak, Türklerin hak ve hukuklarını Kıbrıs etrafında her yönden savunmak ve Türk umumi efkârını bu mevzuda teşhiz etmek.*”²⁷ Cemiyetin hedeflerinin de belirlendiği nizamnamede, konferansların, münazaraların, çeşitli toplantı ve gezilerin yapılacağı, kitap, gazete, mecmua, broşür ve beyanname gibi yayınlarla da geniş halk kitlelerine ulaşılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca nizamname gereğince cemiyet, ülkenin her bir bölgesinde şube açabilecekti.²⁸

²⁰ Komitenin adının Kıbrıs Türktür Komitesi olmasını Hikmet Bil anılarında şöyle açıklamıştır: “Komiteye bu ismin verilmesinde benim ısrarım büyük olmuştur. Çünkü biliyordum ki Yunanlılar, Kıbrıs’taki davalarını tek kelime haline sokup bütün dünya kamuoyunda duyurmuştu. Bu kelime “Enosis=İlhak” idi. Oysa dünyanın Kıbrıs’ta Türklerin de yaşadıklarından haberi bile yoktu. Komitemizin dünya basınında ara sıra adının dahi geçmesi, birçok insana Kıbrıs’ta Türklerin de yaşadıklarını, onların da Kıbrıs’ın Türklüğünü savduklarını gösterebilecekti. Böylece Rumların bir kelimelik “Enosis”leri karşısında Türklerin iki kelimelik “Kıbrıs Türktür” ilkesi artık yerini alacaktı.” Bkz. Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İcyüzü*, İstanbul: İtimat Kitabevi, 1976, 90-91.

²¹ “Komite’nin Tebliği”, *Hürriyet*, 26.08.1954, 7.

²² Birgit, “Kıbrıs Türktür Cemiyeti”, 13; “Başbakan Menderes Kıbrıs Türktür Komitesine Teminat Verdi”, *Akşam*, 29 Ağustos 1954, 1, 2.

²³ Birgit, “Kıbrıs Türktür Cemiyeti”, 13.

²⁴ Bil, *Kıbrıs Olayı ve İcyüzü*, 96.

²⁵ Bil, *Kıbrıs Olayı ve İcyüzü*, 95.

²⁶ Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin Nizamnamesi hakkında detaylı bilgi için bkz. BCA, 010-00-09-107-332-3, (02.11.1954).

²⁷ BCA, 010-00-09-107-332-3, (02.11.1954).

²⁸ 11 sayfalık Nizamnamenin tamamı için bkz. BCA, 010-00-09-107-332-3, (02.11.1954).

6 Ekim 1954 tarihinde ilk toplantısını yapan cemiyetin, geçici İdare Kurulu oluşturulmuş ve cemiyet başkanlığına Hikmet Bil, genel sekreterliğe de Gürcan Kete getirilmiştir.²⁹ Bu süreçte cemiyetin en aktif üyelerinden biri de Vatan gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'dı. Başbakan Menderes'e yakınlığı ile bilinen Ahmet Emin Yalman bir köprü görevini üstlenerek, gerektiğinde Başbakan'dan gelen direktifleri cemiyete iletmiştir.³⁰ Cemiyetin yönetim kurulu üyesi olan Kamil Önal ise Türkiye genelinde cemiyeti tanıtmaya ve teşkilat kurma görevini üstlenmiştir. KTC kurulduğu ilk günden itibaren öğrenci ve gençlik teşkilatlarıyla sıkı bir işbirliği içerisinde olmuş ve aynı zamanda "milliyetçi çizgideki" sendikalarla da birlikte hareket etmiştir.³¹

KTC'nin üye ve şube sayısını arttırmada önemli bir rol üstlenen Kamil Önal, cemiyetin yeni şubeleri ile temasa geçmek ve onları aktifleştirmek için Anadolu'ya bir inceleme seyahati gerçekleştirmiştir. Söz konusu seyahati sonrasında bir rapor hazırlayan Kamil Önal, raporunda Şubat 1955'e kadar cemiyetin Konya, Mersin, İskenderun, Tarsus, Antakya, İzmir, Gaziantep, Balıkesir, Mudanya ve Adana'nın yanı sıra İstanbul'daki Paşabahçe, Fatih ve Karagömrük şubelerinin de dâhil olduğu 53 yeni şubenin açıldığını ifade etmiştir.³²

Yunanistan Kıbrıs adasında kendi lehine bir statüko kurulması için 24 Ağustos 1954'te BM'ye başvuruda bulunmuştur.³³ Ancak Yunanistan'ın bu başvurudan beklediği gibi bir sonuç alamaması, onu farklı bir yol aramaya itmiş ve Grivas önderliğinde kurulan EOKA Yunan Hükümeti tarafından desteklenmiştir. Sonraki süreçte Yunanistan'ın ve Rumların Kıbrıs adasında tedhiş hareketlerine yöneleceğine dair haberlerin Türk kamuoyunda sıkça yer almaya başladığı görülmektedir.³⁴ 1 Nisan 1955'te EOKA önderliğinde ayaklanan Rumlar, tedhiş hareketlerine başlamış ve ilk olarak İngiliz hükümet binalarına, askeri tesislere ve polis istasyonlarına saldırı düzenlemiştir.³⁵ Bu durum karşısında KTC, 2 Nisan'da genel kurul merkezinde bir toplantı düzenleyerek adadaki son durumu değerlendirmiştir. Toplantının ardından bir beyanname yayımlayan KTC, Türk milletinin Kıbrıs meselesini o zamana kadar büyük bir olgunluk ve soğukkanlılıkla karşıladığını, BM'nin bile Kıbrıs'ın Türk olduğunu kabul ettiğini, Yunan Hükümetinin Kıbrıs Rumlarını ve EOKA'yı desteklemekten vazgeçmeyeceğini bildiklerini, bu sebeple de cemiyetin teşkilatlanmasına devam edileceğini vurgulamıştır.³⁶

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla yapılacak olan Londra Konferansı'nın hazırlıkları devam ederken, Türk kamuoyunda Rumların konferansta istediklerini elde edebilmek için 28 Ağustos'ta Kıbrıs Türklerine yönelik büyük bir katliam yapacakları haberi hızla yayılmıştır. Bunun üzerine 13 Ağustos'ta KTC Genel Başkanı Hikmet Bil'e bir mektup göndererek yardım talebinde bulunan³⁷ Dr. Fazıl Küçük mektubunda; Rumların tedhiş faaliyetlerini arttırdığını ve adadaki durumun vahim bir hal aldığını belirtmiş ve şöyle demiştir: "*Sizden ricam, erken bir zaman vaziyetten bütün şubeleri haberdar ederek harekete geçmelerini temin etmenizdir. Bana öyle geliyor ki, Anavatan'daki mitinglerin büyük faydası olacaktır. Çünkü bunlar 28 Ağustos'ta umumi bir toplantı yapacaklar, ya o gün veya üçler toplantısı bittikten sonra bize saldırmak isteyeceklerdir. Malum, onlar silahlı biz de ise hiçbir şey yok.*"³⁸ Bunun üzerine Hikmet Bil harekete geçerek, KTC'nin Türkiye'deki bütün şubelerine 16 Ağustos'ta "*Çok Acele ve Gizlidir*" şifresi ile bir tamim (genelge) göndermiştir. Söz konusu tamimde Hikmet Bil şu ifadelerle yer vermiştir:

"Kıbrıs Türktür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük'ten Genel Merkezimize elden gelen 13.08.1955 tarihli bir mektupta bilhassa son günlerde adadaki Rumların azıtmış oldukları bildirilmekte ve vaziyetin maalesef kötüye doğru gittiği kaydedilmektedir. Rumların Lefkoşa'da yaydıkları haberlere inanmak lazım gelirse, pek yakında umumi bir katliam gelecektir. Kendi şartlarına göre şubelerimizin münasip görecekleri hareketi seçmeleri

²⁹ BCA, 010-00-09-107-334-1, (06.11.1954).

³⁰ BCA, 010-00-09-108-337-1, (1955)

³¹ Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları*, 59-60.

³² *6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler Fahri Çoker Arşivi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, 416-418.

³³ "Kıbrıs'ın İlhakı İçin Birleşmiş Milletlere Yunanistan Resmen Dün Müracaat Etti", *Hürriyet*, 21.08.1954, 1, 7.

³⁴ EOKA tarafından dağıtılan ihtilal bildirilerinde mücadelenin hem İngilizlere hem de Türklere yönelik yapıldığı dikkat çeken bir husustur. Nitekim bildirinin bir kısmı şu şekildeydi: "Karşımızda iki düşman vardır: Birincisi İngilizler, ikincisi Türklere. İlk evvel İngilizlerle mücadele edeceğiz ve onları adadan çıkaracağız. Bundan sonra Türklere imha edeceğiz. Hedefimiz Enosis'tir. Her ne pahasına olursa olsun bu gayeye ulaşmak vazifemizdir." Bkz. Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, 42.

³⁵ "Kıbrıs'taki Tedhişçileri Yunanistan Kışkırtıyor", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1955, 1, 6; "Kıbrıs İçin Yapılan Nümayişlere Yunan Hükümet Adamları Karşıyor", *Kıbrıs Postası*, 16 Nisan 1955, 1, 3.

³⁶ "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Bir Beyanname Neşretti", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1955, 6.

³⁷ BCA, 010-00-09-107-334-1, (06.11.1954).

³⁸ Dr. Fazıl Küçük'ün Hikmet Bil'e gönderdiği mektup için bkz. BCA, 010-09-00-107-332-2, (13.08.1955); BCA, 010-09-00-107-332-3, (13.08.1955).

bilhassa Londra'nın ve Atina'nın Anayurtta yükselen erkekçe sestem pek ürkütükleri mütalaası genel merkezce ilave edilmek kaydı ile bütün teşkilata acele bildirilir."³⁹

Hikmet Bil'in gönderdiği tamim incelendiğinde İngiltere ve Yunanistan'ın "erkekçe sestem korktukları" ifadesi, cemiyetin şubelerine serbest hareket etme imkânı sağlamıştır.⁴⁰ 28 Ağustos'ta Kıbrıs Türklerine yapılacak katliam haberleri, Türk Hükümeti tarafından da oldukça ciddiye alınmış ve bizzat Başbakan Menderes tarafından önlemler alınmıştır. İlk olarak 23 Ağustos'ta İngiltere'nin Ankara Büyükelçisine bir nota verilerek, adadaki Türklerin can ve mal güvenliğinin sağlanamaması durumunda Türkiye'nin artık tepkisiz kalmayacağı vurgulanmıştır.⁴¹

İkinci olarak da Başbakan Menderes 24 Ağustos'ta İstanbul'da Liman Lokantası'nda bir basın toplantısı düzenlemiştir.⁴² Toplantıya Londra Konferansı için İngiltere'ye gidecek olan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Dışişleri Genel Sekreteri Muharrem Nuri, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes, Devlet Vekili Dr. Mükerrrem Sarol, ve Sağlık Bakanlığı Vekili Dr. Behçet Uz, Ankara, İstanbul, İzmir gazetelerinin sahipleri ve başyazarları katılmıştır.⁴³ Burada uzun bir konuşma yapan Başbakan Menderes, Türkiye'nin Yunanistan ile olan dostluğu üzerinde durmuş ve her zaman bu ilişkilerin geliştirilmesinden yana olduğunu, ancak Yunanistan'ın bu dostluğu sürdürme niyetinde olmadığını gözlemlediklerini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında Yunanistan'ın sadece Türkiye için değil, bütün dünya için bir problem ortaya çıkardığını ve Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinde hiçbir kazanç sağlayamayacağını vurgulayarak Yunanistan'ı sert bir dille uyarmıştır. Bununla birlikte basında sıklıkla yer alan "28 Ağustos'un katliam günü olacağı" ile ilgili haberlere de değinen Başbakan Menderes, Kıbrıs Türklerinin büyük bir tehlike içerisinde olduğunu ve bu durumdan endişe duyduğunu, ancak İngiltere'nin gerekeni yapacağına inandığını belirtmiştir.⁴⁴

Kıbrıslı Rumların Yunanistan'dan cesaret alarak siyasi bir kimlik kazanma niyetinde olduklarını ileri süren Başbakan Menderes, Rumların bu amaç doğrultusunda gayri resmi yollara başvurmasını da eleştirmiştir. Ayrıca Menderes, Kıbrıs'ın Anadolu sahillerinin bir devamı niteliğinde olduğunu ve bu sebeple Türkiye'nin güvenliği için adanın güvenliğinin sağlanmasının da önemli olduğunu ifade etmiştir. Londra'ya gidecek olan heyetin de statükonun muhafazasını savunacağını dile getiren Başbakan Menderes; "Kıbrıs statükosunda bugün için hatta yarın için memleket aleyhine olabilecek bir değişikliğe asla müsaade etmeyeceklerini"⁴⁵ belirterek konuşmasına son vermiştir.

Başbakan Menderes'in konuşması incelendiğinde, Londra Konferansı öncesinde Türkiye'nin Kıbrıs tezini ilk kez bu kadar açık ve net bir şekilde gündeme getirdiği görülmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin güvenliğini garantisine altına aldığı, adanın asla Yunanistan'a verilmeyeceği ve Kıbrıs Rumlarının kendi geleceklerini tek başlarına belirleyemeyecekleri de özellikle vurgulanan konular arasındadır. Başbakan Menderes'in konuşması dönemin Türk basınında büyük yankı uyandırmış ve takdirle karşılanmıştır. Ayrıca Başbakan Menderes'e konuşması için çok sayıda telgraf ve mektup gönderilmiştir.⁴⁶

KTC'nin Başkanı Hikmet Bil, Başbakan Menderes'in konuşmasını büyük bir sevinçle karşıladıklarını, Kıbrıs Türklerinin de kendilerine verilen garantiden dolayı huzur duyduğunu ifade etmiştir.⁴⁷ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de Kıbrıs'taki Türklerin can ve mal güvenliğinin sağlanması için her zaman hükümetin yanında yer alacaklarını, dış politikada olduğu gibi iç politikada da Kıbrıs meselesinin canlı tutulacağını belirtmiştir.⁴⁸ Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, Türkiye Köylü Partisi Genel Başkanı Tahsin Demiray

³⁹ BCA, 010-09-00-107-332-3, (13.08.1955).

⁴⁰ Üçüncü, Öksüz, 6-7 Eylül 1955 Olayları, 35; KTC Başkanı Hikmet Bil, 28 Ağustos'un katliam günü olarak ilan edilmiş olmasına dair oldukça ilginç bir yorum yapmıştır: "Bu harekete verilecek cevabın çok kısa olması lazım! İstanbul'da çok Rum var." Bkz. Foti Benlisoy, "6/7 Eylül Olayları Öncesinde Basında Rumlar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 81 (2000), 34-35.

⁴¹ "İngiltere'ye Bir Nota Veriyoruz", *Tan*, 23 Ağustos 1955, 1, 7; "Kıbrıs'ta Rumların Tedhiş Hareketi Dolayısıyla İngiltere'ye Nota Verdik", *Hürriyet*, 24 Ağustos 1955, 1, 5.

⁴² Hüseyin Agun, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 1997, 23-24; M. Hulusi Dosdoğru, *6/7 Eylül Olayları*, Ankara: Bağlam Yayınları, 1993, 23.

⁴³ Başbakan Menderes'in konuşmasının tam metni için bkz. BCA, 010-09-00-107-332-3, (1955).

⁴⁴ "Menderes'in Kıbrıs'a Dair Sert ve Kati Beyanati", *Hürriyet*, 25 Ağustos 1955, 5; "Başvekilin Yunanlılara Sert İhtarı", *Tan*, 25 Ağustos 1955, 7; "Başvekil Menderes'in Yunanlılara Karşı Dostane İkazı ve Kati İhtarı", *Zafer*, 25 Ağustos 1955, 7.

⁴⁵ "Kıbrıs Türkleri Müdafasız Kalmayacaktır", *Akşam*, 25 Ağustos 1955, 2.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. BCA, 30-10-00-36-219-1, (27.08.1955).

⁴⁷ "Menderes'in Kıbrıs'a Dair Beyanati Umumi Bir Tasvipte Karşılandı", *Hürriyet*, 26 Ağustos 1955, 1, 7.

⁴⁸ "Muhalefet Kıbrıs İşinde Hükümeti Destekliyor", *Hürriyet*, 26 Ağustos 1955, 7; "Kıbrıs Davasında Muhalefet De Gençlik De Hükümetle Beraber", *Tan*, 26 Ağustos 1955, 1, 7.

da vermiş oldukları demeçlerde hükümetin Kıbrıs politikasını desteklediklerini ve bu konuda hükümete güvendiklerini ifade etmişlerdir.⁴⁹

Kıbrıs'ta Türklere karşı planlanan muhtemel bir katliama karşı, özellikle İstanbul'da misliyle karşılık verileceğine dair söylentiler artmıştı. Hatta bir iddiaya göre olası bir katliam karşısında KTC de karşılık vermek için şubeleri aracılığıyla bölgelerindeki Rum dükkânları ve evleri tespit ettirmişti.⁵⁰ Böyle bir ihtimale karşı da İstanbul Valiliği ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından polis ve askeri kuvvetler hazırlanarak gerekli önlemlerin alınması sağlanmıştır. Netice olarak 28 Ağustos günü ne Kıbrıs'ta Türklere karşı bir katliam yaşanmış, ne de İstanbul'da Rumlara karşı bir saldırı gerçekleşmiştir.

İngiltere'nin 29 Ağustos'ta toplanması planlanan Londra Konferansı'na Türkiye'yi de davet etmesiyle, Türkiye Kıbrıs sorununun bir parçası haline getirilmiştir.⁵¹ Londra Konferansı'na katılmak üzere Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki Türk heyeti ve Türk basın mensupları 26 Ağustos günü Londra'ya hareket etmiştir.⁵² İngiltere'ye göre resmi adı "Kıbrıs Dâhili Akdeniz'le İlgili Stratejik ve Politik Meseleler Konferansı" olan üçlü Kıbrıs Konferansı, 29 Ağustos'ta saat 17.00'de Londra'da Lancaster House'da başlamıştır.⁵³ Konferansa "davetçi devlet" sıfatıyla İngiltere Dışişleri Bakanı Harold Mc Millan başkanlık etmiştir. Konferansın ilk toplantısı 30 Ağustos günü gerçekleştirilmiş ve Mc Millan, İngiltere'nin Kıbrıs tezini açıklamıştır. Mc Millan Kıbrıs meselesinin İngiltere'ye ait bir iç mesele olduğunu, Lozan Barış Antlaşması ile birlikte Türkiye'nin ve Yunanistan'ın bu durumu kabul ettiğini, İngiltere'nin Orta Akdeniz'in savunması için ağır mesuliyetler altına girdiğini, bu mesuliyetlerin devam ettiği sürece Kıbrıs'ı terk etme niyetinde olmadığını, NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs adasındaki sorumlulukları İngiltere ile paylaştıkları görüşünde olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta devam eden terör olaylarına karışanları ve bu hareketi destekleyenleri kınadıklarını ifade eden Mc Millan, Kıbrıs'ın o güne kadar özerk bir yönetime kavuşamamasında İngiltere'nin herhangi bir hatasının olmadığını, Kıbrıs halkına da yeni bir liberal anayasa çerçevesinde "geniş muhtariyet" verebileceklerini belirtmiştir.⁵⁴

İkinci konuşmayı 31 Ağustos günü Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos yapmıştır. Yunan tezi, Kıbrıs Rumlarına "kendi geleceklerini kendileri tayin etme" hakkının tanınması (self determination) ve uygun bir zamanda plebisit yapılmasının prensip itibarıyla kabulü esasına dayanmıştır. Ayrıca Stefanopoulos adadaki Türklerin bütün hak ve çıkarlarının Yunan Hükümeti tarafından garanti altına alınacağını, ancak konferans sekteye uğrarsa da bu durumun sorumluluğunun İngiltere'ye ait olacağını ve Yunanistan'ın BM'ye tekrar başvuru yapmaktan çekinmeyeceğini konuşmasına eklemiştir.⁵⁵

Konferansın ilk bölümünün son konuşması 1 Eylül günü Fatin Rüştü Zorlu tarafından yapılmıştır. Zorlu 1 saat süren uzun konuşmasında, her şeyden önce Kıbrıs adasının Türkiye'nin güvenliği açısından çok önemli olduğu vurgusunu yapmıştır.⁵⁶ Sadece Türkiye ve İngiltere'nin Kıbrıs'ın geleceğini belirleme hakkına sahip olduğunu, çünkü birinin ada üzerindeki hâkimiyet hakkını devreden ülke, diğerinin ise adayı kendi topraklarına ilhak eden ülke olduğunu özellikle belirtmiştir. Zorlu Kıbrıs'ın statüsünde değişiklik olursa da adanın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁷

⁴⁹ "Kıbrıs Mevzuunda Muhalefet Partileri Hükümeti Destekliyor", *Zafer*, 27.08.1955, 1.

⁵⁰ BCA, 010-09-00-108-335-1, (09.09.1955).

⁵¹ Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamu Oyununun Davranışları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963, 97; Vehbi Zeki, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1959)*, 1, Lefkoşa: Halkın Sesi, 1973, 73.

⁵² "Türk Heyeti Londra'da", *Zafer*, 27 Ağustos 1955, 7.

⁵³ "Kıbrıs Konferansı Dün Başladı", *Hürriyet*, 30 Ağustos 1955, 1, 7; "Kıbrıs Mevzuunu Görüşecek Olan Londra Konferansı Dün Açıldı", *Zafer*, 30 Ağustos 1955, 1, 7.

⁵⁴ "İngiltere Kıbrıs Üzerindeki Haklarından Vazgeçmiyor", *Hürriyet*, 31 Ağustos 1955, 1, 7; "Mc Millan İngiltere'nin Kıbrıs Adasına Dair Görüşünü İzah Etti", *Zafer*, 31 Ağustos 1955, 1, 7; "İngiltere Kıbrıs Planını Açıkladı", *Tan*, 31 Ağustos 1955, 1, 7.

⁵⁵ "Yunanistan Kıbrıs'a Dair Aynı Teraneleri Tekrarladı", *Hürriyet*, 1 Eylül 1955, 1, 7; "Kıbrıs'a Dair Üç Tarafın Görüşü Bugün Açıklanıyor", *Ulus*, 1 Eylül 1955, 1, 7; "Kıbrıs'a Dair Yunan Görüşü Dün Açıklandı", *Zafer*, 1 Eylül 1955, 1, 7; "Yunanistan Üçlü Konferansı Terk Etmeye Hazırlanıyor", *Tan*, 1 Eylül 1955, 1, 7.

⁵⁶ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12/25 (Güz 2012), 189.

⁵⁷ "Fatin R. Zorlu Londra Konferansı'nda Kıbrıs'a Dair Türk Görüşünü Açıkladı", *Hürriyet*, 2 Eylül 1955, 1, 7; "Kıbrıs Hakkında Son Sözümüz", *Ulus*, 2 Eylül 1955, 1, 7; "Kıbrıs Hakkındaki Türk Nokta-i Nazarı Bugün İzah Olunacak", *Zafer*, 2 Eylül 1955, 1, 7; "Kıbrıs Türkiye'ye İade Edilmelidir", *Tan*, 2 Eylül 1955, 1, 7.

Türk Dışişleri Bakanı Zorlu'nun konuşmasının ardından konferansa ara verilmiş ve konferansın ikinci aşaması 6 Eylül günü başlamıştır.⁵⁸ Bu aşamada Mc Millan Kıbrıs için hazırladıkları yeni anayasa önerileri hakkında uzun bir bilgi vermiştir. Mc Millan'ın önerisine göre; İngiliz Hükümeti ada halkına en geniş özerkliği sağlayacaktı. Aynı zamanda stratejik gereksinimleri de karşılayabilecek yeni ve liberal bir anayasa da uygulamaya konulacaktı. Ancak İngiliz önerileri hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından kabul edilmemiştir. Londra Konferansı'na katılan her üç devlette en başından beri savunmuş oldukları tezi savunmuş ve hiçbiri geri adım atmamıştır.⁵⁹ Bu sırada Türkiye'de ortaya çıkan 6-7 Eylül olayları, konferansın dağılmasında etkili olmuş ve olayları haber alan Yunan temsilci konferansı terk etmiştir.

6-7 Eylül olaylarına giden süreci etkileyen önemli olaylardan biri de Londra Konferansı'nın devam ettiği günlerde, KTC'nin Londra şubesi tarafından 4 Eylül günü düzenlenen mitingdir. Türkiye'deki birçok kuruluş tarafından da KTC'nin Londra şubesine 2.000'den fazla destek içerikli telgraf çekilmiştir. Bunun yanı sıra İstanbul İşçi Sendikaları Birliği de cemiyetin Londra şubesine bir telgraf çekerek, "180.000 işçinin emre amade" olduğunu bildirmiştir. Yine Türkiye Deniz İşçileri Sendikaları Federasyonu da Londra'daki şubeye bir telgraf çekmiş ve şöyle demiştir: "*Kıbrıs Türktür. Yurtta sulh, cihanda sulh bizim milli şiarımızdır. Fakat Kıbrıs'ın Türk olduğunu da cihan unutmamalıdır. Sizinle beraber and içiyoruz: Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır.*"⁶⁰

Türk basınından Vatan gazetesinin bir haberine göre Londra'nın Trafalgar Meydanı'nda 4 Eylül günü 3.000 kadar Kıbrıs Türkü toplanmış ve büyük bir miting yapmıştır.⁶¹ Mitingde Kıbrıs Türkleri adına konuşma yapan Ahmet Zaim, Mithat Berberoğlu, Dr. Fazıl Küçük, Burhan Nalbantoğlu ve Necati Sağer, Enosis'e hiçbir zaman müsaade etmeyeceklerini ve tedhişe karşı her zaman mücadele edeceklerini belirtmişlerdi.⁶² Devamında ise şöyle demişlerdi: "*Kıbrıs'ın mukadderatı hakkındaki Yunan istekleri bizi onlara karşı harbe zorlayacaktır. Kıbrıslı Türkler Yunan esareti altında kıvrılmaktansa ölmeyi tercih ettiklerini, dünyanın bilmesi zamanı gelmiştir.*"⁶³ KTC'nin Londra şubesi tarafından düzenlenen bu miting, aynı zamanda cemiyetin gücünü ve prestijini de artırmıştır. Nitekim sadece 5 Eylül'de 14 yeni şube açılış yapmak için cemiyet genel merkezinden izin almıştır. Ayrıca Londra Konferansı'nın başladığı günden itibaren KTC, Türkiye genelinde 45 yeni şube açmış ve böylece şube sayısını 135'e çıkarmıştır.⁶⁴ Bu durum Türk halkının Kıbrıs meselesine olan hassasiyetini ve cemiyete olan ilgisini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

6-7 Eylül olayları öncesinde Taksim'de yaşanan bir olaya da değinmek yerinde olacaktır. Söz konusu olay Türkler aleyhine yayın yapan ve Yunanistan'da basılan Rumca gazetelerin, Taksim Meydanı'nda Hurşit Şahsuvar ve Gündüz Gölölu isimlerindeki öğrenciler tarafından yakılmaya teşebbüs edilmesidir.⁶⁵ Bu olay üzerine Emniyet Teşkilatı Beyoğlu'nda, Şişli'de, Adalarda ve Fener Rum Patrikhanesi'nde muhtemel hadiselerle karşı emniyet tedbirleri almıştır.⁶⁶ Nitekim yaşanan olay ile ilgili öne sürülen bir iddia da gençlerin KTC Genel Sekreteri Kamil Önal'ın direktifiyle böyle bir olaya giriştikleridir.⁶⁷ Diğer yandan Rumlara karşı oluşan öfke artmaya devam ederken, Türklerle Rumlar arasında istenmeyen olaylar da yaşanmaya başlamıştı. Oluşan gerginlik artık bir kıvılcımla ateşlenebilecek dereceye gelmiş ve bu kıvılcım da Türk milletinin en hassas olduğu noktadan çıkmıştır.⁶⁸

⁵⁸ Melek M. Fırat, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960)", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 81 (2000), 25.

⁵⁹ "Londra Konferansı Dün Üçlü Bir Anlaşmaya Varamadan Dağıldı", *Hürriyet*, 8 Ağustos 1955, 3; "Konferans Tehir Edildi Kıbrıs Statükosunda Tadilat Yapılmayacak", *Tan*, 8 Ağustos 1955, 1, 7; "Londra Konferansı Dün Talik Edildi", *Zafer*, 8 Ağustos 1955, 1, 7.

⁶⁰ Zeki, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1959)*, 82.

⁶¹ "Türkler Londra'da Dün Başarılı Bir Miting Yaptı", *Vatan*, 5 Eylül 1955, 1.

⁶² *Hürriyet* gazetesindeki haber başlığına göre mitinge 5 bin kişi katılmıştır. "5.000 Türk Londra'da Miting Yaptı", *Hürriyet*, 5 Eylül 1955, 1; "Kıbrıslı Türklerin Londra'da Yaptıkları Heyecanlı Miting", *Zafer*, 5 Eylül 1955, 1; "Kıbrıslı Türklerin Londra'da Yaptığı Muhteşem Nümayış", *Tan*, 5 Eylül 1955, 1.

⁶³ "5.000 Türk Londra'da Miting Yaptı", *Hürriyet*, 5 Eylül 1955, 1.

⁶⁴ "Menderes Kıbrıs Türktür Cemiyeti Çalışmaları Hakkında İzahat Aldı", *Hürriyet*, 6 Eylül 1955, 1, 2.

⁶⁵ BCA, 010-09-00-107-332-3, (1955)

⁶⁶ "İki Genç Yunan Gazetelerini Yakmak İsterken Önlendiler", *Vatan*, 5 Eylül 1955, 3.

⁶⁷ Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları*, 61.

⁶⁸ Üçüncü, Öksüz, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, 112.

Olayların Ortaya Çıkışı ve Yaşanan Tahribat

5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinde bir bomba patlamıştır.⁶⁹ 6 Eylül'de Başbakan Menderes'in izniyle,⁷⁰ Devlet Radyosu saat 13.00'da olayı şu şekilde duyurmuştur: "*Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsolosluğu binası arasında bahçede saat gece yarısını dört gece bir bomba patlamış ve infilak neticesinde Atatürk'ün doğduğu evin penceresiyle, konsoloshanenin camları hasara uğramıştır. İnfilak esnasında insanca bir zayıt olmamıştır. Yunan polisi tahkikata başlamış ve sıkı emniyet tedbirleri almıştır. 5 şüpheli şahsın tevkif edildiği bildirilmektedir. Yunan Hükümeti meydana gelen hasarı ödeyeceğini söylemiştir.*"⁷¹

İstanbul Ekspres gazetesinin sahibi Mithat Perin,⁷² 6 Eylül günü saat 16.00'da gazetenin ikinci baskısıyla olayı halka duyurmuş ve yaklaşık 300 bin adet basılan gazete İstanbul sokaklarında dağıtılmıştır. Gazete haberinde ise olay şu şekilde geçmekteydi: "*Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsolosluğu binası arasındaki bahçede saat gece yarısını dört gece bir bomba patlamış ve bu infilak neticesinde Aziz Atatürk'ün doğduğu evin pencereleriyle konsoloshanenin camları hasara uğramıştır. İnfilak esnasında insanca zayıt olmamıştır.*"⁷³ Olağanüstü bir toplantı yapan KTC Genel Kurulu da bir bildiri yayımlayarak, Kıbrıs'ın her zaman Türk kalacağı ve bu olayları yapanların da mutlaka cezalandırılacağı vurgusunu yapmıştır. Bildirinin devamında da şu ifadelerle yer verilmiştir:

"Aziz Vatandaşlarımız! Sizlere hitap ediyoruz. Memleketimizi en zayıf zamanında alçakça istilaya gelen, evlerimizi yakan, analarımızı, kardeşlerimizi ve karılarımızı hunharca cinayetlerle kurban eden, babalarımızı şehit eden Yunan emperyalistleri 1922 Eylül'ünde Akdeniz'e döküldüklerini unutmış görünmektedir. Tecavüzlerini bugün de Selanik'te aziz Atatürk'ümüzün doğduğu eve yöneltmiş bulunmaktadırlar. Saflarınızı sıklaştırınız. Aranızda bizden olmayanların hareketlerine son derece dikkat ediniz ve milli yemini tekrarlayınız. Kıbrıs Türktür ve Türk kalacaktır. Bunun aksini kim düşünüyorsa, yemini bozmaya çalışıyorsa nerede olursa olsun hareketinin hesabını çok pahalıya ödeyecektir."⁷⁴

Çok sert bir dille kaleme alınan bildiri, olayın sorumluluğunu tamamen Yunanistan'a yüklemiştir. KTC'nin yanı sıra Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT), TMTF da aynı gün birer beyanname yayımlamıştır. Beyannameler de atılan bombanın bütün Türk milletinde ve Türk gençliğinde şiddetli tepkilere neden olduğu, Yunanistan'ın Türkiye ile olan dostluğuna önem vermediği ve bu bombanın aslında Türk-Yunan dostluğuna atıldığı, Yunanistan'ın Türk milletinin nefretini üzerine çektiği, olaylara sebep olanların mutlaka cezalandırılacağı ifade edilmiştir.⁷⁵

KTC bünyesindeki çeşitli öğrenci birlikleri 6 Eylül günü saat 17.30'da Taksim Meydanı'na giderek protesto mitingi düzenlemiştir. Atatürk posterleri ve Türk bayrakları ile mitinge katılan öğrenciler hep bir ağızdan; "*Kıbrıs Türktür, Türk Kalacaktır*", "*Atatürk'ün Evine Bomba Atanlara Ölüm*" nidaları atmış ve Taksim Cumhuriyet Meydanı önünde İstiklal Marşı okuyarak, Türk bayrağını göndere çekmişlerdir.⁷⁶ Saat 18.30 sıralarında

⁶⁹ Mehmet Arif Demirer, *Fatin Rüstü Zorlu Gerçeği*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2009, 164; Cengiz Atlı, "İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları", *Turkish Studies*, 9/10 (2014), 1185.

⁷⁰ Başbakan Menderes, Yassıada duruşmalarında kendisine bu haberi neden radyoda yayınlattığı ile ilgili sorulara; olayla ilgili halkın güvenilir kaynaklardan bilgi almasının daha sonra oluşabilecek spekülasyonlardan daha doğru bir iş olduğunu düşündüğü cevabını vermiştir. Bkz. TBMM Arşivi, *Yassıada Mahkemesi 6-7 Eylül Olayları Davası Tutanakları*, 1960-1961.

⁷¹ BCA, 010-09-00-107-332-3, (1955); Yunanistan İçişleri Bakanı ilk açıklamasında bu olayın gerçek Yunan vatandaşları tarafından yapılmadığını ifade etmiştir. Bkz. Mehmet Arif Demirer, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası*, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1995, 412; Mehmet Arif Demirer, *6/7 Eylül Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış, Hangi Derin Devlet*, İstanbul: Demokratlar Kulübü Yayınları, 2006, 76.

⁷² Mithat Perin olayın gazetede verilmesi ile ilgili olarak şöyle demiştir: "İstanbul Ekspres gazetesinin ikinci baskısında verilen haberin öğle vakti İstanbul ve Ankara radyolarında neşredilmiş olduğunu bana yazı işleri müdürü Gökşin Soner bildirdi. Ayrıca ikinci baskı çıkarıp çıkarmamak hususunda fikrimi sordu. Devletin radyolarında neşredilmiş olan bir haberin, gazetemizde neşrinin herhangi bir mahsuru olamayacağını ve bilakis yayılma sahası çok geniş bulunan radyoların işittirme imkânlarının fazlalığıyla kıyas edince bir mani görmediğimi bildirdim. Haberin ne metnini ne de başlığını görmedim. Gazetemin bugüne kadar olan neşriyatı takip edilecek olursa, görülür ki bilhassa Kıbrıs bahsinde aşırı bir fikir şöyle dursun, en ufak bir fikir dahi gazetede beyan edilmemiştir. Bu bakımdan haber vermek gayesinden başka hiçbir düşünce yoktur. Ayrıca haberimizin metni tetkik edilecek olursa görülür ki sadece enformatik bir yazıdır. Bütün bu izahımdan da anlaşılacağı üzere gerek gazetemin gerekse şahsımın memleket meselelerinde gösterdiği hassasiyet açıktır." Bkz. BCA, 010-09-00-107-332-3, (1955); Ayrıca bkz. Rıdvan Akar, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 117 (2003), 86-93.

⁷³ "Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı", *İstanbul Ekspres*, 6 Eylül 1955, 1.

⁷⁴ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955); "Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin Beyanname", *Tan*, 7 Eylül 1955, 7.

⁷⁵ "Gençlik Teşekkülleri Birer Tebliğ Neşretti", *Tan*, 7 Eylül 1955, 7.

⁷⁶ "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 1; "Hükümet Örfi İdare İlan Etti", *Tan*, 7 Eylül 1955, 1; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare", *Zafer*, 7 Eylül 1955, 1; "Tahrikler, Yağmalar ve Yangınlar Çıkarılması Üzerine İstanbul ve İzmir'de Dün Gece Örfi

Taksim'deki göstericilerden biri "Arkadaşlar bir sakallı Patrik var, bu adam Makarios'a elini uzatarak dini, siyasete alet ediyor. Hedefimiz Patrikhane olsun" demiş ve bunun üzerine kalabalık grup; "Patrikhaneye! Patrikhaneye!" sloganları eşliğinde, İstiklal Caddesi'nden, Tepebaşı'na doğru yürüyüşe geçmiştir. Saat 19.00 itibariyle kalabalık grup şehrin farklı semtlerine dağılmış ve olaylar bir anda büyümeye başlamıştır. Ellerinde Türk Bayraklarıyla yürüyüşe geçen grup, çevrelerindeki dükkânların da Türk bayrağı asmalarını istemiştir.⁷⁷ Ancak Asmalı Mescit'te Yorgo Uçaryadis'e ait bir eczanenin bayrak asmaması, şiddeti başlatan ilk olay olmuş ve göstericiler taşlarla eczanenin camlarını kırmıştır. Ardından Beyoğlu'nda Rumlara ait bütün dükkânlar yağma ve talan edilmiştir. Saat 20.00 civarında Fener Rum Patrikhanesi polisler tarafından korunmaya alınarak, göstericilerin Patrikhane'ye saldırısı engellenmiştir.⁷⁸

Saat 20.30 civarında çoğunluğu Rumlara ait olan evler, dükkânlar, mabet ve mezarlıklar, okullar ve kiliseler tahribata uğramıştır.⁷⁹ Kısa bir süre içerisinde olaylar Taksim'den Beyoğlu, Şişli, Kurtuluş, Eyüp, Fatih, Eminönü, Bakırköy, Ortaköy, Çengelköy, Kadıköy, Moda ve Adalar gibi semtlere sıçramıştır.⁸⁰ Şehir genelinde gece yarısı 26 kilise ve ayazmada yangın çıkmıştır.⁸¹ Olayların giderek şiddetini artırması üzerine İstanbul Valisi, "İller Kanunu'nun" kendisine tanıdığı haklar çerçevesinde, İstanbul'u askeri kordon altına almıştır. Saat 21.00'den itibaren 1. Ordu Müfettişi Vedat Garan, şehrin çeşitli yerlerine askerler yerleştirmiş ve taşkınlığa devam edip emirlere uymayanlara ateş edilmesi emrini vermiştir. Saat 22.00'den itibaren İstanbul genelinde eğlence yerleri, sinemalar, lokantalar ve kahvehaneler kapatılmıştır.

Olaylar sırasında 66. Tümen'de nöbetçi amir olarak görev yapan Muzaffer Eriş, anılarında yaşanan hadiselerle ilgili önemli bilgiler vermiştir. Erciş, olay günü saat 19.00'da İstanbul Emniyet Müdürü tarafından arandığını ve halkın tahrip eylemlerine başladığı bilgisinin verildiğini ve kendisinden de Patrikhane'nin korunması için önlem almasının istendiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine çalışmalarına başladığını belirten Erciş, rütbeli personelin en kısa sürede toplanabilmesi için elinden geleni yaptığını, ancak saat 23.00 civarında dışarıdaki manzara karşısında endişeye kapıldığını ileri sürmüştür. Erciş anılarında, "çapulcuların" şarkı söyleyerek oynadıklarını, bazı göreve giden araçlarda bile marş söyleyenlere rastladığını, ancak bu durumun önlenmesi ve rütbeli personelin görevini dikkatle yapması için emir verdiğini belirtmiştir. Devamında ise Erciş şöyle demiştir: "Edirnekapı'ya yaklaştığımda, ne olduğunu fark edemedim. Bir de baktım ki halkın omuzlarındayım. Bağırış, çağırışlar ve beni omuzlarında taşıyorlardı. Halkın bu kadar süratle, böyle hareket edeceklerini aklımın ucundan bile geçirmemiştim. Oldu!"⁸² Olaylardan yaklaşık 3 saat sonra telgrafla haber alan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Başbakan Yardımcısı Fuad Köprülü, İçişleri Bakanlığı'na ve İstanbul Valiliği'ne telsizle talimat göndererek sıkıyönetim ilan edilmesini istemiştir.⁸³ Bunun üzerine İstanbul'daki zırhlı birlikler şehrin başlıca geçit yerlerini tutmuş ve 00.30 itibariyle de sıkıyönetim ilan edilmiştir.⁸⁴ Saat 02.00'de sokağa çıkma yasağı ilan

İdare İlan Edildi", *Vatan*, 7 Eylül 1955, 1; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare, Kıbrıs Konferansı Devam Ederken Yunanlılar Atatürk'ün Evine Bomba Attılar", *Ulus*, 7 Eylül 1955, 1; "Selanik'te Dün Atatürk'ün Evine Atılan Bomba Hadisesi Büyük Nümayişlere Sebepiyet Verdi", *Tercüman*, 7 Eylül 1955, 1; "Selanik'te Atatürk'ün Evine Bomba Atılması Yurda İnfial Yaratı", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1955, 1; "Selanik'te Atatürk'ün Evine Yapılan Tecavüz Karşısında Dün İstanbul ve İzmir'de Cereyan Eden Hadiseler Üzerine Örfi İdare İlan Edildi", *Milliyet*, 7 Eylül 1955, 1; "Atatürk'ün Selanik'teki Evini ve Konsoloshanemizi Bombalayan Yunanlılara Karşı İzmir ve İstanbul'da Muazzam Feveran!", *Yeni Asır*, 7 Eylül 1955, 1.

⁷⁷ Babaoğlu, "Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları", 21.

⁷⁸ "Patrikhane Sıkı Kontrol Altında", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 1, 5.

⁷⁹ Kurtul Altuğ, *Bir Numaralı Tanık*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006, 117.

⁸⁰ Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları*, 13-14; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1971)*, Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç, Cilt 2, İstanbul: Pera Turizm, 1997, 1647.

⁸¹ "26 Kilisede Yangın", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 5.

⁸² Muzaffer Erciş, *Yaşadım (1923-1973)*, İstanbul, 1999, 199-202.

⁸³ "Reisi-i Cumhuriyet ve Başbakan Geriye Döndüler", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 5; "Reisi-i Cumhuriyet ve Başbakan İzmit'ten Geriye Döndüler", *Zafer*, 7 Eylül 1955, 1; "Hükümetin Tebliği", *Zafer*, 2. Baskı, 7 Eylül 1955, 1.

⁸⁴ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, 433; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayıncılık, 1994, 74; Örfi İdare'nin vatandaşlara duyurulması için saat 00.10 ile 00.23 arasında 3 kere okunan Başbakanlık bildirisi şu şekildedir: "İstanbul ve İzmir'de Kıbrıs meselesini ve Selanik'te Atatürk'ün doğduğu ev ve konsoloshanemize karşı vuku bulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları birbirine tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak hükümet kuvvetlerinin tebliğine karşı koymak gibi toplu hareketlerde bulunmak, yağmaya ve yangın çıkarmaya teşebbüs etmek suretiyle girilen hareket muvacehesinde Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 86. maddesine tevkiyen İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare ilan edilmiştir." Bkz. BCA, 010-09-00-107-332-3, (1955). 1924 Anayasası'nın 86. maddesine göre; "Harp halinde veya harbi gerektirecek bir durum baş gösterdiğinde veya ayaklanma olduğunda veya vatan ve Cumhuriyet'e karşı kuvvetli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtiler görüldükçe Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir kesiminde veya her yerinde sıkıyönetim ilan edebilir." Fakat Bakanlar Kurulu sıkıyönetimin süresini belirlememiştir. Sıkıyönetim

edilerek, olaylar kontrol altına alınmıştır.⁸⁵ İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, İstanbul'da toplam 5.622 bina tahribata uğramıştır. Buna göre oluşan tahribat; 4.025 dükkân, 1.021 ev, 50 kilise, 19 okul, 28 lokanta, 10 otel, 2 pansiyon, 2 mezarlık, 2 ayazma, 2 sinema, 33 gazino, 10 meyhane, 18 kahvehane, 9 fırın, 8 matbaa, 18 yazıhane, 16 depo,⁸⁶ 23 fabrika, 12 imalathane, 8 cemiyet, 14 eczane, 7 otomobil ve 2 garaj şeklindeydi.⁸⁷

6 Eylül günü yaşananlara şahit olan dönemin önemli gazetecilerinden Hıfzı Topuz, olay gününü bir yazısında şöyle aktarmıştır:

"1955 Eylül'ünde Akşam gazetesinde yazı işleri müdürüydüm. 6 Eylül Salı akşamı gazeteden Nişantaşı'ndaki evime dönmüştüm. Taksim'de büyük gösteriler yapıldığını haber verdiler. Hemen bir taksiye atlayarak Taksim'e yaklaştım. Bütün yollar tıkalıydı. Beyoğlu, nereden geldikleri belli olmayan serseriler ile doluydu. Vitrinler parçalanıyor, mağazalar yağma ediliyor, kumaş topları açılarak kaldırımlara seriliyordu. Akşam'da spor yazarı dostum Haluk San'la Taksim'den kalabalığı yara yara Galatasaray'a kadar yürüdük. Yerler cam kırığı içindeydi. Bütün vitrinler parçalanmıştı. Saldırganlar her şeyi kırmaya ve yağma etmeye devam ediyorlardı. Kimdi bu çapulcular? Ne istiyorlardı? O akşam Beyoğlu'nda Haluk San'la dehşete kapılmıştık. Bütün azınlık mağazaları yağma ediliyordu. Haluk San'a 'Bu korkunç bir olay' diyordum. 'Bunun nasıl altından kalkacağız? Yarın Rumların, Ermenilerin; Yahudilerin nasıl yüzlerine bakacağız? Dış ülkelerde itibarımız beş paralık olacak.' Haluk San da, 'Millî servet mahvoluyor, çok yazık' diyordu. Galatasaray'dan Tünel'e kadar yürüdük. İmha ordusu, her yanı yıkıp geçiyordu. Geri döndük, Balıkpazarı'ndaki şarapçı dükkânlarının kapıları kırılmış ve o dönemin berduşları şarap şişelerine yüklenmiş gidiyorlardı. Kimisi de hemen oracıkta kafayı çekiyordu. Galata'daki şaraphanelerin aynı durumda oldukları anlatılıyordu. Ben ertesi gün gazetelerde kullanabileceğim belge niteliğinde haber araştırıyordum. O sırada Ermeni ve Rum mezarlıklarına da saldırılar olduğu ve mezarların kirletildiği haberi yayıldı. Gece yarısı eve döndüm. Saldırıları devam ediyor ve ortalıkta hiç polis görünmüyordu."⁸⁸

İzmir'in yerel gazetesi Gece Postası, 6 Eylül günü yaşanan gelişmeleri büyük bir manşetle halka duyurmuştur.⁸⁹ Aynı günün akşamı uluslararası bir fuar sebebiyle Konak Meydanı'nda bulunan Yunan bayrağı saldırıların hedefi olmuş ve Yunan bayrağı parçalanarak yakılmıştır. Kalabalığın gittikçe artması üzerine İzmir Valisi Kemal Hadımlı bir konuşma yaparak halktan sakin olmasını istemiş ancak göstericiler; "Dağ Başını Duman Almış" marşını söyleyerek taşkınlık çıkarmaya devam etmiştir. Ardından Yunan Konsolosluğu'nun camları kırılmış ve konsolosluk binası ateşe verilmiştir.⁹⁰ İçişleri Bakanlığı'nın raporuna göre İzmir'de toplam 16 bina tahribata uğramıştır.⁹¹ Ankara'da yaşanan olaylarda yağma, talan, yakma ve cinayet görülmemiştir. Saat 01.00 gibi Ulus meydanında toplanan yaklaşık 50 kadar genç; "Kıbrıs Türktür, Kahrolsunlar, Öcümüzü Alacağız!" gibi sloganlar atmıştır. Ardından göstericiler Cebeciye kadar ilerlemiş ve burada sayıları 600 kişiye ulaşmış, ancak 04.30 gibi kalabalık grup Emniyet güçleri tarafından dağıtılmıştır.⁹²

8 Eylül günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Başbakan Yardımcısı Fuad Köprülü, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ ve Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoglu'nun katılımıyla bir basın toplantısı düzenlenmiş ve olaylar hakkında basına detaylı bilgi verilmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar, yaşanan olaylardan ötürü son derece üzgün olduğunu ve olayları hiçbir şekilde onaylamadığını, ayrıca en sıkı tedbirlerin de alındığını ifade etmiştir. İçişleri Bakanı Namık Gedik 6 Eylül

7 Eylül günü uygulamaya girerken yasa meclisten 12 Eylül'de geçirilmiştir. Bu durumda olaylar tamamen bittiğinde yasa yeni çıkarılmış olmaktadır ve 7-12 Eylül arasında yasal dayanak olmadan sıkıyönetim ilan edilmiştir. Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*, Ankara: İmge Kitapevi, 1997, 126.

⁸⁵ "Sokağa Çıkma Yasağı", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 5.

⁸⁶ Atlı, "İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında", 1187.

⁸⁷ BCA, 010-09-00-108-337-2, (1955); İki Yunan kaynağında 6-7 Eylül gecesi İstanbul'da zarar gören Rum ve Yunan mallarının sayısı farklı şekilde verilmiştir. Birinci kaynağa göre; 4340 atölye ve mağaza, 2000 konut, 110 lokanta, 83 kilise, 27 eczane, 21 fabrika, 12 otel, 11 klinik ve dispanser, 5 dernek binası, 3 gazete matbaası, 2 mezarlık. İkinci kaynağa göre de 4340 mağaza, 2600 konut, 110 otel ve lokanta, ateşe verilen 38 kilise, tahrip ve yağma edilen 35 kilise, 27 eczane, 21 fabrika, 8 ayazlama, 5 spor kulübü, 3 gazete matbaası olarak geçmektedir. Bkz. Orhan Türker, "6-7 Eylül 1955 Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları", *Tarih ve Toplum Dergisi*, 177 (1998), 13.

⁸⁸ Hıfzı Topuz, "6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşanın Yasakları", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 81 (2000), 39.

⁸⁹ "Madem Yunanlılar Türk Konsolosluğu'nu Bombaladı, Öyleyse Onların Bayrağı da Artık Konak Meydanı'nda Dalgalanmamalı", *Gece Postası*, 7 Eylül 1955, 1.

⁹⁰ "İzmir'de Müessif Hadiseler", *Tan*, 7 Eylül 1955, 1, 7; "İstanbul'da, İzmir'de ve Ankara'da Dün Geceki Nümayişler", *Zafer*, 2. Baskı, 7 Eylül 1955, 1, 7; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 1.

⁹¹ BCA, 010-09-00-108-337-2, (1955).

⁹² "Ankara'da Heyecan ve Toplantılar", *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, 5; "İstanbul'da, İzmir'de ve Ankara'da Dün Geceki Nümayişler", *Zafer*, 2. Baskı, 7 Eylül 1955, 1, 7.

olaylarını engelleyememiş olması sebebiyle istifa etmiştir.⁹³ Olaylar sırasında asayişli sağlayamadığı gerekçesiyle Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner ve Korgeneral Vedat Garan, Korgeneral Fazıl Bilge ve Tuğgeneral Nedim Erensoy görevinden alınmıştır.⁹⁴ Birçok memurun da olaylar sırasında görevlerini ihmal ettiği gerekçesiyle görev yerleri değiştirilmiştir.

TMTF İkinci Başkanı Gültekin Özdemir 9 Eylül günü Başbakan Menderes'e bir telgraf çekerek, 6 Eylül'de yaşanan olaylarda hiçbir gençlik teşekkülünün ve KTC'nin herhangi bir ilgisinin bulunmadığını bildirmiştir. Yine Milli Türk Talebe Birliği de Başbakan Menderes'e telgraf çekmiş ve olaylar ile herhangi bir ilgileri olmadığını belirtmiştir.⁹⁵

KTC'ye Yapılan Suçlamalar ve Cemiyet Üyelerinin Savunmaları

İstanbul Valisi F. Kerim Gökay, 7 Eylül günü İstanbul Başsavcılığı'na bir yazı göndererek, KTC'nin olayların hemen öncesinde "Kıbrıs Türktür" dövizlerini yoğun bir şekilde dağıttığını, halkı ve bilhassa gençliği kızdırttığını ve 6 Eylül olaylarına sebep olduğunu ileri sürmüştür. Cemiyetin faaliyetlerinin bir an önce yasaklanmasını ve mal varlığının da muhafaza altına alınmasını talep etmiştir.⁹⁶ Bunun üzerine, İstanbul Eminönü 1. Sulh Ceza Hâkimliği'nin 7 Eylül 1955 tarihli, 955/144 sayılı kararı ile cemiyetin faaliyetlerinin yasaklanmasına ve mal varlığına el konulmasına karar verilmiştir.⁹⁷ Ayrıca cemiyetin genel merkezi mühürlenmiş ve evraklarına da el konulmuştur. Cemiyet Başkanı Hikmet Bil ve üyeleri hakkında da soruşturma başlatılmıştır.

6 Eylül gecesi saat 00.55'te olayların sorumluları arasında görülen cemiyet başkanı Hikmet Bil, İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından gözaltına alınmıştır. 7 Eylül sabahı cemiyetin 86 üyesi⁹⁸ daha gözaltına alınırken, 8 Eylül günü bu sayı 97'ye yükselmiştir.⁹⁹ Cemiyetin önde gelen isimleri Hikmet Bil, Kamil Önal, Hüsametdin Canöztürk, Nedim Üsdiken, Orhan Birgit, Aydın Konuralp, Sarafim Sağlanel ve Sedat Bayur 8 Eylül sabahı tutuklanmış ve askeri hapishaneye gönderilmiştir.¹⁰⁰ Bu kişiler ilk ifadelerinde yaşanan olaylarla ilgili hiçbir alakalarının bulunmadığını savunmuştur. Tutuklanan cemiyet üyeleri Başbakan Menderes'e telgraf göndererek, 97 kişinin olaylarla ilgisi bulunmadığını, 3 günden beri uygun olmayan şartlarda tutulduklarını belirtmiş ve Menderes'ten yardım talebinde bulunmuşlardır. 14 Eylül'de Başbakan Menderes'e, "*Faaliyetlerinden Menedilen Kıbrıs Türktür Cemiyeti Mensupları*" imzasıyla tekrar telgraf gönderen cemiyet üyeleri şöyle demiştir: "*7 Eylül'den beri suçsuz ve bigünah vatan çocukları olarak askeri cezaevinde gayri müsait şartlar altında ümitlerini zatı devletlerinize bağlayarak bekleyen bizler, bundan önceki müracaatımızı tekrarlaraken çoluk çocuğumuzun cezaevi kapılarında gözleri yaşlı hürriyetimize kavuşmak ve temiz aile ocaklarımıza dönebilmemiz için emirlerinizi intizar ettiğini de saygıyla belirtiriz.*"¹⁰¹

KTC için yargılamaların Beyoğlu 2 No'lu Örfi İdare Mahkemesi tarafından yapılması ve aynı zamanda Milli Emniyet Teşkilatı'nın da mahkemeye yardımcı olması uygun görülmüştür.¹⁰² Uzun süren ifade alımı ve gözaltı süresinin ardından, 24 Eylül günü cemiyet üyeleri hakkında ilk karar verilmiştir. Buna göre; devletin "ulusal şahsiyetine karşı suç işlemek, devletin birliğini bozmak ve bu suçlara teşvik, tahrik ve azmettirici olmak" kaydıyla, cemiyetin başkanı, ileri gelenleri ve üyelerinden 97 kişi tutuklanmıştır.¹⁰³ Cemiyetin davalarına bakmak için 5

⁹³ "Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik İstifa Etti", *Hürriyet*, 11 Eylül 1955, 1.

⁹⁴ BCA, 010-09-00-108-337-1, (11.09.1955); "Üç General Dün İşten El Çektirildi", *Ulus*, 10 Eylül 1955, 1; "Üç General Hakkında Tahkikata Başlandı", *Tan*, 10 Eylül 1955, 1.

⁹⁵ "Gençlik Hadiselerle İlgisi Olmadığını Başvekile Arz etti", *Tan*, 10 Eylül 1955, 1.

⁹⁶ İstanbul Valiliği'nin yazısı şu şekildedir: "Maksat ve gayesi Kıbrıs'ın Türk olduğunu dünya umum-i efkârına tanıtmak, Türklerin hak ve hukuklarını Kıbrıs etrafında her yönden savunmak ve Türk umum-i efkârını bu mevzuda tedhiş etmek olduğuna göre, cemiyet son günlerde Kıbrıs Türktür dövizlerini gençlik ve halk arasında dağıtmak suretiyle, gençliği ve halkı coşturduğu ve 6.9.1955 günü ve akşamı yapılan büyük nümayiş ve neticelerini meydana getirdiği anlaşılmıştır. Maksat ve gayesi dışına çıkan ve faaliyetleri bir takım ihtilaflara ve hadiselerle sebebiyet vermesi dolayısıyla KTC'nin 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 33 ve 35. maddelerinin gereğince acil tedbir olmak üzere faaliyetlerinin men edilmesine ve mallarının muhafaza altına alınmasına rica ederim." Bkz. BCA, 010-09-00-107-332-3, (07.09.1955).

⁹⁷ BCA, 010-09-00-107-332-3, (07.09.1955).

⁹⁸ Çeşitli kaynaklarda farklı sayılar verilmektedir. Şevket Çizmeli bu sayıyı kitabında 80'i DP'li, toplam 97 kişi olarak belirtmiştir. Bkz. Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2007, 699; Emin Karakuş da kitabında sayıyı 97 kişi olarak vermiştir. Bkz. Emin Karakuş, *İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1977, 279.

⁹⁹ Üçüncü, Öksüz, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, 264.

¹⁰⁰ *Fahri Çoker Arşivi*, 286.

¹⁰¹ BCA, 30-1-0-0-37-226-1, (08.12.1955).

¹⁰² BCA, 010-09-00-107-334-1, (28.09.1955).

¹⁰³ Üçüncü, Öksüz, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, 24.

Ekim’de Askeri Adli Hâkim Fahri Çoker görevlendirilmiştir. Tutuklu bulunan cemiyet üyeleri ile cezaevinde yüz yüze görüşen Hâkim Fahri Çoker, bu görüşmeleri üst birimlere iletmıştır.

KTC Başkanı Hikmet Bil, Fahri Çoker ile yapılan görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bu cemiyet meselesinde Başbakanımızla çok yakın ve titiz bir şekilde çalıştım. Kendimi bir nefer, onu da bir kumandan olarak kabul ettim. O kadar ki onun reyini almadan hiçbir şey yapmadım ve yaptırmadım. Ahmet Emin Bey’i bu endişeyle cemiyetimizle Başvekil arasında bir rabita olarak kabul ettik ve vazifelendirdik. Hadise cidden çok üzücü fakat bizim bunda en ufak bir dâhilimiz ve günahımız yok. Allaha şükrediyorum ki 6-7 Eylül hadisesinde cemiyete mensup herhangi bir şahsın suçlu olarak yakalandığı görülmedi. İşte müessif hadise gecesi bizim cemiyeti bu derece derin bir uykuda buldu. Beni yegâne teselli eden şey budur. Hadiseler sebebiyle tahkikatın çok uzaması beni maddi ve manevi bakımlardan çok sarstı. Azami bir titizlikle ve tam bir vatansevire yakışır şekilde çalışmanın mükâfatı bu olmamalıydı. Bari birisi gelip kulağımıza vatanın yüksek menfaati için yatıyorsunuz, sabredin her şey yoluna girecek deseydi. O zaman teselli bulurduk. Halen ortada delil yok, emare bile yok lakin yine de mevkufum. Bizi mahkemeye verin, onu da yapmıyorlar, o halde işin uzatıldığı meydanda.”¹⁰⁴

Fahri Çoker tarafından ifadelerine başvurulanan Hüsamettin Canöztürk ve Nedim Üsdiken de kendilerini şu sözlerle savunmuştur:

“Bizim Gençlik Teşkilatı Kıbrıs meselesini bundan senelerce evvel düşündü. O zamandan beri günümüzün ve büyüklerimizin arzularına uyararak, bu milli davada elimizden geldiği kadar çalıştık. Fakat hiçbir zaman 6-7 Eylül hadisesi gibi bir hadise aklımızın köşesinden bile geçmedi, zaten geçemezdi. Esasen cemiyetimizin Başkanı Hikmet Bil, bütün ana kararlar ve hareketler için Başbakanla direkt veya endirekt temaslar arardı. Hakkımızdaki tevkif müzekkeresi temsil ettiğimiz bütün yüksek tahsil gençliğini üzecek kadar ağırdır. Şurası muhakkak ki tamamen bigünah yatıyoruz ve istikbalimizden de olduk binbaşım. Birimiz doktor, diğerimiz iktisatçı olmak için tek imtihanları kalmış kimselerdik. Bu memleketin genci olarak vatan için çalışmamızın mükâfatını maalesef bu şekilde gördük, zararı yok. Bu hadiselerle alakamız olmadığı elbet bir gün meydana çıkacak, o zaman Sayın Menderes bizi çağırıp bağrına basacak, acımızı belki o zaman unutturuz.”¹⁰⁵

Fahri Çoker ile görüşmede bulunan bir diğer isim de cemiyet üyelerinden Sarafim Sağlanel olmuştur. Sağlanel kendini şu ifadelerle savunmuştur: “Memleket ve parti için çok çalıştım. Hadiseden Sayın Menderes kadar ben de üzgünüm. Hükümetimizin hadiseler karşısındaki titiz davranışı yerindedir. Onun için meselenin aydınlanması bakımından hakkımızda bir tahkikatın yapılması tabiidir. Fakat bu azami bir ay içerisinde pek ala neticelenebilirdi. Nedenise iş uzatıldı. Bende 75 gündür hasta halimle burada yatmaktayım. Kadıköy’de partinin başında bulunmayışım seçimlerdeki iştirak nispetlerinin düşüklüğüne tesir etmiştir. Beni bu durum en az hapiste yattığım kadar üzdü. Benim artık dışarı çıkacak halim bile kalmadı.”¹⁰⁶

Fahri Çoker’in görüşmede bulunduğu bir diğer isim de Sedat Bayur’dur. Bayur görüşmesinde şöyle demiştir:

“Haksız ve bigünah olarak buraya geldik. Mamafih durumun aydınlanması için bu hareketi makul karşılamıştım. Hâlbuki 2 küsur aydır hala yatıyorum. Memlekete ve partime hizmetimin mükâfatı bu mu olmalıydı? Ülserim var 8 aydır tahtı tedavide idim. Hepsini boşa gitti. Şimdi midemde kanama da başladı. Sıhhatimden artık tamamen oldu. Esasen bu hastalık tedavim sebebiyle, idare heyetinin toplantılarına da iştirak edememişim. Hâlbuki idare heyetinin en faal üyesi Ahmet Emin Yalman serbest dolaşiyor. Bütün bunlara mukabil mevkufiyetimizi icap ettirir kanuni bir delil de hala mevcut değil. Benim maddi ve manevi zararımı kim nasıl telafi edecek.”¹⁰⁷

Fahri Çoker, cemiyet üyelerinin soruşturmalarını tamamladıktan sonra, Hikmet Bil de dâhil olmak üzere sanıkların tutuksuz yargılanmaları kanaatine varmıştır. Ancak bu kararı verebilmek için Emniyet Müdürlüğü’nün fezleke hazırlamasını bekledi. Nitekim Milli Emniyet Teşkilatı Fahri Çoker’in aksine, olaylarda KTC’nin payının bulunduğu inanıyordu.¹⁰⁸ 16 Aralık’ta Fahri Çoker, Hikmet Bil, Hüsamettin Canöztürk, Nedim Üsdiken, Orhan Birgit’in tutuksuz yargılanmasına karar vermiş, ancak adli Amirlik 19 Aralık’ta sadece Nedim Üsdiken ve Orhan

¹⁰⁴ BCA, 30-1-0-0-37-226, (1955).

¹⁰⁵ BCA, 30-1-0-0-37-226, (1955).

¹⁰⁶ BCA, 30-1-0-0-37-226-4, (1955).

¹⁰⁷ BCA, 30-1-0-0-37-226-4, (1955).

¹⁰⁸ Üçüncü, Öksüz, 6-7 Eylül 1955 Olayları, 271.

Birgit'i serbest bırakmıştır.¹⁰⁹ Hikmet Bil ve Hüsamettin Canöztürk ise 30 Aralık'ta tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edilmiştir.

14 Ocak 1956'da Emniyet 1. Şube Müdürlüğü KTC üyeleri hakkında fezlekesini tamamlamıştır. Buna göre; KTC'nin organizasyonu kapsamında, olayların öğrenci gösterisi şeklinde ortaya çıktığı, daha sonra işçi kitlelerinin ve sendika mensuplarının katıldığı ve bu arada komünistlerin tahrikinin de etkili olduğu, durumun hukuki deliller ve fotoğraflarla tespit edildiği belirtilmiştir.¹¹⁰ Fezlekenin devamında olayların sebeplerinden biri olarak görülen KTC'nin bazı faaliyetlerinden ve özellikle de Kamil Önal'ın tutumundan bahsedilmiştir. Fezlekeye göre; olayların yaşandığı gün KTC'nin 10 binlerce pankartının öğrenciler tarafından dağıtıldığı, Kamil Önal'ın İstanbul Ekspres gazetesinde "*bunu çok pahalıya ödeteceğiz*" şeklindeki tahrik edici beyanını, cemiyetin Kadıköy şube başkanı Sarafim Sağlamlı'nın daha önceden hazırladığı listeler gereğince tahribe önderlik ettiği, Sarıyer şubesinden Osman Tan'ın bizzat nümayişe katıldığı ve "*Arkadaşlar KTC vazifesini yapmıştır, artık dağılın*" dediği bilgisi yer almıştır.¹¹¹

Sözü geçen fezlekenin devamında KTC'nin olaylardan bir hafta önce 15-20 bin pankart sipariş ettiği, Kamil Önal'ın matbaacıya acele ettirerek pankartların 6 Eylül'e yetiştirmesini istediği, 5 Eylül günü yaklaşık 1.500 pankartın Şişli ve Kurtuluş'ta bulunan mağazalara dağıtıldığı belirtilmiştir. Ayrıca geri kalan pankartların da 6 Eylül günü Kamil Önal tarafından, 11293 ve 5278 plakalı taksilere bindirilen Aydın Konuralp, Hilmi Kon, Faruk Saraç, Hurşit Şahsuvar ve Ekrem Yangın'ın saat 16.00'dan itibaren Şişli, Beyazıt, Beyoğlu semtinde dağıttığı ileri sürülmüştür. İlaveten, taksi içinde bulunan Hurşit Şahsuvar'ın okuduğu "*Dönersem Kahpeyim*" şiiri ile "*Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır*" nidalarının etrafa hızlıca yayıldığı ve bu kişilerin halkı İstanbul Ekspres gazetesini alması için teşvik ettiği belirtilmiştir.¹¹² Bu durumda KTC'nin 22 bin pankartı sırf bu nümayişe yapmak için hazırladığı ve Atatürk'ün evine bomba atılmasının neşri ile birlikte dağıtılarak amaca ulaşılacak istendiği iddia edilmiştir.

Sözü edilen fezleke yer alan bir diğer husus da 4 Eylül günü Hurşit Şahsuvar ile Gündüz Gölölü adındaki iki öğrencinin Taksim'de Rum gazeteleri yakma teşebbüsünde bulunması olayıdır. Fezlekeye göre; öğrenciler ilk ifadelerinde olayı "milli heyecanın etkisi altında" yaptıklarını iddia etmiş ancak ortaya çıkarılan deliller neticesinde olayın Hikmet Bil'in direktifiyle Kamil Önal tarafından tertiplendiği ileri sürülmüştür.¹¹³ Kamil Önal'a neden daha önce farklı ifade verdiği sorulduğunda, Önal'ın cevabı şöyle olmuştur:

"Gizlediğim hususlar şahsıma yakışmayan, utandığım, söylemekten çekindiğim kısımlardır. Bunları ben doğrudan doğruya kendimden ve kendi fikrimden cesaret alarak yapmış değilim. 4 Eylül hadisesindeki gazete yakma hakkındaki beyanım yanlıştır. Asil hakikat şu şekilde cereyan etmiştir; O gün günlerden Pazar idi ve ayın dördü olması dolayısıyla Londra'da Türklerin bir mitingi vardı. Bunun burada da akis bulması veya alaka toplaması için o gün saat 11'lerde Hikmet Bil bana evinden telefon ederek; 'çocuklara söyle de Türk aleyhtarı gazeteleri yakınlar' dedi. Hüsamettin Canöztürk ve Münir Posat'ta yanımdaydı. Bu sözleri onlar da duymuştu. Hikmet Bil yaptığımız bu telefon görüşmesinde, ben Hürriyet gazetesine de haber ederim demişti. Bundaki maksadı Taksim'de gazetelerin yakılırken resim çekilmesini sağlamaktı. Ayrıca Hüsamettin de Milliyet ve Vatan gazetelerine foto muhabirlerini Taksim'e göndermeleri için telefon etti. Ben, Hüsamettin Canöztürk, Münir Posat, Hikmet Bil'in verdiği direktif dairesinde hareket etmek için hazırlığımızı yapmaya başladık ve oraya gelmiş olan Hurşit'e tahminen 10 lira vererek, orada masa üzerinde bulunan ve Makarios'un resimlerini ihtiva eden Rumca gazetelerden yeter miktarda satın almasını istedik. Saat 5'te Taksim'de İnönü gezisindeki Heykel kaidesi dibinde yağmalama ve yakma saatinde Taksim'de olacağımızı ve oradan da Yeniköy'e gideceğimizi söyledim. O sırada Gündüz Gölölü de oradaydı. Bu işe o da iştirak ettirildi. Biz mezkûr gazetelerin yakılması hadisesini görmek üzere dolmuşla Taksim'e gittik. Orada verilen direktife göre Hurşit ve Gündüz lazım gelen hazırlığı yapmışlardı, fakat gazeteleri yakmak için benzin şişesini kimin getirdiğini hatırlamıyorum. Bu gazete yakma işine halkın alakasını çekmek ve orada daha evvelinden bir kalabalık teminini sağlamak için herhangi bir teşebbüste bulunmadık. Yalnız Hüsamettin böyle bir hadisenin vuku bulacağını gazetelere haber etmişti.

¹⁰⁹ Fahri Çoker Arşivi, 431.

¹¹⁰ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹¹ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹² BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹³ Fezlekeye göre; "Hurşit Şahsuvar ve Gündüz Gölölü'nün 4.09.1955 tarihinde Taksim'de gazete yakma hadisesinde Taksim merkezince alınan ilk ifadelerinde, kimsenin teşviki olmadan gazeteleri yakmaya teşebbüs ettikleri, ancak zabıtanın müdahalesiyle muvaffak olamadıkları ifadesi verilmiştir. 6.09.1955 hadisesinden sonra bu mevzuya temas edilerek adı geçenlerin alınan ifadelerinde, KTC idarecileri tarafından olayın tertipli olarak yapıldığı, olay yerinde Kamil Önal, Hüsamettin Canöztürk ve Münir Posat'ın da hazır bulunduğu ortaya çıkarılmıştır." BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

Hikmet Bil de fotoğrafçı bulunsun diye kendi gazetesine telefon etmişti. Hadisenin bundan sonrası, önceki ifadelerimde anlattığım gibidir.”¹¹⁴

Fezlekeye göre Kamil Önal Pankart dağıtma hususunda da şöyle demiştir:

“5 Eylül 1955 günü sabah saat tahminen 9 gibi odamdan aşağı indiğim zaman matbaacı Münir’in 1500 kadar pankartı getirdiğini gördüm. Bunları büyük salona koydu. Birkaç gün evvel Manisa’dan gelen birkaç kişi Manisa’nın kurtuluş günü olan 8 Eylül’de teşhir edilmek üzere bir miktar pankart istiyorlardı. Bu temsilciye 500 kadar pankart verildi. Bir de Taşlıtarla’da sinemacı olduğumu öğrendiğim, Nuri Seval’e 170 kadar pankart verildi. Kendisi pankartlarla sinemasını süsleyeceğini söyledi. Bir de Kasımpaşa’dan bir ihtiyar geldi. Dükkânına Kıbrıs Türktür levhasını asmak istediğini söyledi ve ona da aynı şekilde bir miktar pankart verildi. Saat 16 sularında bir gün evvel pankart almaya gelen bıyıklı şoför tekrar pankart almak istemişti. Ne yapacaksın diye sordum. Dün dağıttıklarımız kâfi gelmedi dedi ve 200 pankart kendisine verildi. Bu sırada Hurşit Şahsuvar yanıma gelerek Faruk Saraç ile birlikte şoförle gitmek istediklerini söyledi. Ben de muvaffak ettim. Ancak federasyona girip çıkan talebe gruplarından vehme düşerek, Faruk ve Hurşit tezahürat yapıyorlar endişesiyle, o anda gözüme ilişen Aydın Konuralp’e onlarla gitmesini söyledim. Duyduğuma göre bunlar şoförün arabasıyla Taksim’e gitmişler. Oradan Şişli’ye gitmişler ve pankartları dükkânlara dağıtmışlar. Şoför onları tekrar federasyona getirmiş. Saat 19 sıralarında federasyondan ayrılırken kapıya indiğimde, orada bir kısım halkın birikmiş olduğunu ve bağıştıklarını gördüm. Bu şahıslar pankart istiyorlardı. Verilecek pankart olmadığını söyleyerek evlerine dönmelerini, hükümet başkanının bu konuda bir beyanatta bulunacağını söyledim.”¹¹⁵

5-6 Eylül günü hazırlanan ve basına dağıtılan beyannameler hakkında Kamil Önal ifadesinde; 6 Eylül günü saat 13.00 sıralarında federasyondaki yatak odasına çıktığını ve bir saat kaldığını, bu sırada yanına Hüsamet’in geldiğini, fakat herhangi bir şey konuşmadıklarını, ardından Hürriyet gazetesinden gelen İlhan’ın; “*haberiniz oldu mu, Atatürk’ün evine bomba attılar, bunun için acaba gençlik ne düşünür, herhalde bir beyanat hazırlanır*” dediğini belirtmiştir. Devamında İstanbul Ekspres gazetesinin aradığını ve olay hakkında kendi düşüncelerinin sorulduğunu, bunun üzerine gazetenin 6 Eylül nüshasında neşrolunan beyanatu vermiş olduğunu, cemiyet adına beyanat verme yetkisinin bulunmadığını, ayrıca “saldırı hareketlerinin misli ile ödettirileceğini” söylemede bir sakınca görmediğini ileri sürmüştür.¹¹⁶ Beyanatını gazetelerin kendine göre yazmış olabileceğini de savunan Kamil Önal, gazeteyi akşam geç saatte gördüğünü ve ertesi günü de tevkif edildiği için bir daha düzeltirme fırsatını bulamadığını belirtmiştir. Kamil Önal 7 Eylül günü Hürriyet gazetesine verilen beyanı Hikmet Bil’in yazdığını, kendisinin bununla bir ilgisi olmadığını ancak Hikmet Bil’in olayların ciddiyetini gördükten sonra beyanından ötürü pişmanlık duyduğunu belirtmiştir. Kamil Önal kendisinin de İstanbul Ekspres gazetesine verdiği beyandan ötürü pişmanlık duyduğunu savunmasına eklemiştir.¹¹⁷

Fezlekede Hikmet Bil’e olay günü gazetelere dağıtılan beyannamede geçen; “*Saflarınızı sıklaştırınız. Aranızda bizden olmayanların hareketlerine son derece dikkat ediniz*” cümlesinden ne kast ettiği sorulmuş ve Hikmet Bil de bu cümlelerin komünistlere hitaben yazıldığını ileri sürmüştür. Yine Hikmet Bil’e olay günü cemiyet tarafından düzenleneceği ileri sürülen miting konusu sorulduğunda Hikmet Bil, Milli Türk Gençlik Teşkilatı Merkezi’nde bir toplantı yapıldığını ancak kendisinin bu toplantıya katılmadığını, toplantıda validen miting için müsaade istenmesi kararı alındığını, ardından heyetin valiliğe resmi müracaatta bulunduğunu, ancak valinin Başbakan ile görüşüp öyle cevap vereceğini bildirdiğini ifade etmiştir. Devamında Hikmet Bil şöyle demiştir: “*Saat 20.00 sıralarında evime telefon edildi. Bir kasap, dükkânının camlarının kırıldığından dert yanıyordu. Hadiseyi telefonla gazeteye bildirdim. Telefona çıkan gece sekreteri Kayalı; ‘Reis sen ayakta uyuyorsun ne Beyoğlu ne Taksim kaldı’ dedi. Bunun üzerine federasyona telefon ederek durumu sordum. Hüsamet’in orada imiş, kapının önünde kalabalık varmış, onu dağıtmakla meşgulmüş, bir otomobile atlayıp Kamil’le beraber evime gelmelerini rica ettim.*”¹¹⁸ Fezlekeye göre; Kâmil Önal, Hüsamet’in Canöztürk, Hurşit Şahsuvar ve Münir Posat, Hikmet Bil ile buluşup tekrar vali ile görüşmeye gitmiş ve Hikmet Bil vali ile 15 dakikalık bir görüşme yapmıştır. Ancak Hikmet Bil bu görüşmede vali ile miting hakkında konuşma yapılmadığını, kendisinin sadece “*şu köprüyü açsak da trafiğe mani olsak*” dediğini ve ardından tekrar evine gittiğini belirtmiştir.¹¹⁹

¹¹⁴ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹⁵ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹⁶ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹⁷ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹⁸ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹¹⁹ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955); *Fahri Çoker Arşivi*, 339-381.

Fezlekedede Hüsamettin Canöztürk'e 6 Eylül günü cemiyette toplantı yapıp yapılmadığı sorulduğunda; Canöztürk resmi olarak sadece 5 Eylül günü toplantı yapıldığını, 6 Eylül günkü toplantının davetle vaki olmadığını, kendisi ile Nedim Üsdiken ve Kamil Önal'ın federasyonda olduklarını ve sonradan Hikmet Bil ile Orhan Birgit'in de geldiğini ileri sürmüştür. Bomba olayının ardından gazetecilerin federasyona gelemediklerini iddia eden Canöztürk, olaylar sonrasında cemiyet adına bir beyanname neşrine karar verdiklerini ve bu görevin de Orhan Birgit'e verildiğini, beyannamenin saat 17.00-18.00 arasında gazetelere dağıtıldığını ileri sürmüştür. Canöztürk olayların ardından Hikmet Bil ile birlikte önce valinin yanına, ardından da Hürriyet gazetesine gittiklerini ve gazetede buldukları sırada tahribata dair korkunç haberler aldıklarını, saat 22.00'da gazeteden çıktıklarını ve o sırada Kamil Önal'ın İstanbul Ekspres gazetesine beyanat verdiğini söylediğini ve çok düşünceli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca cemiyetteki evrakların yok edilmesi hususunda da kendisinin herhangi bir bilgisi bulunmadığı cevabını vermiştir.¹²⁰

Fezlekedede Kamil Önal için şöyle bir ifade geçmektedir: "6 Eylül müessif hadiselerinin mihveri olan Kamil Önal, yetişme tarzından aldığı bir kuvvetle, çok ustaca ve kurnazca bir taktik kullanarak, tahakkukunu istediği gayelerini, hiçbir şeyden bihaber, sadece milli his ve galeyanlarının esiri olan kimselerin eliyle yaptırmaktadır." Fezlekenin netice kısmında yazarlar ise aynen şu şekildedir:

"Kıbrıs Türktür Cemiyeti 6 Eylül hadiselerinin meydana gelişinde safha safha faaliyette bulunmuştur. Cemiyet kanunlarımızın ve mevzuatımızın emrettiği hususları yerine getiremediği gibi şüpheli hali arkadaşlarımızın da teslim edilen Kamil Önal'ın fiilen sevki idaresine bırakılmıştır. Halkın milli şuuru istismar edilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin komşularıyla ve dostlarıyla münasebetleri bozulmak istenmiş, düşman karşısında memleketin birliği ve iktisadi kuvveti sarsılarak, milli menfaatlere zararlı nümayiş ve tahrip hadiseleri yaşanmıştır. Memleketimizin içte ve dışta itibarını düşürmek maksadıyla mukaddesata el uzatılmış ve bu arada Türk tarihinde teokratik düşünce ve idarenin hâkim olduğu devirlerde bile görünmeyen mabet ve mezarlık tahribine girişilmiştir."¹²¹

Başbakan Adnan Menderes 13 Ocak 1956 tarihinde TBMM'de 6-7 Eylül olaylarının ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerin ne ya da neler olduğuna dair uzun bir konuşma yapmıştır. KTC'yi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kurdurduğunu öne süren Başbakan Menderes konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

"Hadise evvelâ Kıbrıs'ta yapılmış olan tahrikâtın, Papaz Makarios'un tahrikâmiz hareketlerinden, propagandalardan, mitinglerden başlamıştır. Hadise maalesef dostumuz ve müttefikimiz Yunan Hükümeti'nin, Papaz Makarios'un propaganda ve tahrikleriyle neticeler alınabileceğine inanmış olması yüzünden birtakım bu gibi hareketlere müsamaha göstermiş olmasından başlamıştır. Hâdise Yunan gazetelerinin uzun zaman Türk efkârı umumiyesini, son derece şiddetle tahrik edecek neşriyatlarını aylar ve aylardan beri devam ettirmiş olmasından başlamıştır. Bir seneye yakın bir zamandan beri Türkiye'de Kıbrıs meseleleri dolayısıyla, Türk matbuatının, Yunan gazetelerinin son derece tahrikâmiz neşriyatına şiddetle mukabele etmesi ve hattâ bu hususta milli heyecanı coşturmasıdır. Bu mevzuda Kıbrıs Türktür Cemiyeti kuruldu. Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin hükümet tarafından teşvik edildiğini ve kurulduğunu arkadaşım söylüyor. Yalan! Kıbrıs Türktür Cemiyetini Halk Partisi kurdurdu."¹²²

Başbakan Menderes konuşmasının devamında CHP'nin hangi sebeplerle KTC'yi kurdurduğunu sıralamış ve şöyle demiştir:

"Kıbrıs Türktür Cemiyetini kurmakla, türlü mitingler tertip etmekle ve bu mitinglerde Kıbrıs Türktür Cemiyeti vasıtasıyla mütemediyen memleketin yüksek menfaatlerini, bu iktidar müdafaa ve korumaya kadir değildir, diyerek ve bu propagandayı memlekete yaymak suretiyle iktidarı itibarsız düşürmeye gayret etmek de elbette onların takip edeceği yoldur, elbette onların menfaatlerine daha uygundur. Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin başında iki yerden mebus namzedi gösterdikleri bir zat mevcuttur. Kıbrıs Türktür Cemiyetini ile ve diğer cemiyetlerle olan alâkalarının, Talebe Cemiyetleri arasında yapılan tahrikâtın hesabını kendilerinden soracağız. Onlar göreceklerdir."¹²³

6-7 Eylül olaylarının uzun bir hazırlık döneminden sonra tertip edildiğini ileri süren Başbakan Menderes, hükümetin böyle bir olayı düzenlemekle suçlandığını ancak milyonda bir ihtimalle de olsa tespit etmeye imkân

¹²⁰ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹²¹ BCA, 010-09-00-107-333-2, (1955).

¹²² TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 23. İnikat, 13.01.1956, 80.

¹²³ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 23. İnikat, 13.01.1956, 80-81.

bulurlarsa her türlü cezaya razı olduklarını ifade etmiştir. Ardından 26 Ağustos'ta neden bir konuşma yapma gereği duyduğuna değinen Başbakan Menderes şöyle demiştir:

"24 Ağustos'ta bir şayia çıkarıldı; 28 Ağustos'ta Kıbrıs'ta katliam olacak. Bu haberin, bu havadisın bütün Türk matbuatında intişar etmiş olduğunu biliyorsunuz. Şimdi biz hâlâ bu havadisın nereden verilmiş olduğunu tahkikle meşgulüz. Bunu bir yabancı kaynağın iki memleketi birbiri aleyhine tahrik etmek için maksadı mahsusla çıkardığına şüphe yoktur. Bizim heyet Londra'ya gidip Kıbrıs meselesini müzakere etmek üzere hazırlığını yapıyor. Bizim heyetimizin Londra'ya gitmesinden evvel Türk noktayı nazarının bilinmesi lâzım gelir. Hükümetin ve Başbakanın heyeti desteklemiş olması cümlece malûm olması lâzım gelir. Hatta oraya giden heyetin bütün müdafaa gayretlerinin arkasında bütün heyecanı ile Türk milletinin mevcut olduğunu herkese bildirmesi lâzım gelir. Bu maksatladır ki, 26 Ağustos nutkunu söylemiş bulunuyorum. Biz nutku bu arz ettiğim sebeplere müsteniden, Türk tezinin ne olduğunu, Türkiye'de neşir ve tamim edildikten sonra Türk efkârı umumiyesinin bu tezle ne kadar alâkadar olduğu meydana çıksın diye söyledim. 26 Ağustos nutkunu bugün 6-7 Eylül hadiseleriyle hükümetin irtibatını tesis edecek bir vesile ve fırsat olarak kullananlar, 26 Ağustos'ta irat ettiğim nutku şimdi aleyhimizde bir delil olarak ileri sürenler, muhalefet, cümlece malûmdur ki, hepiniz hatırlarsınız ki o zaman takdir etmekten başka bir şey yapmamıştır. Hükümetin nutkunda ifade edilen fikirlerle müşteregiz demişlerdir. Çünkü yalnız onların değil. Yalnız muhalefetin değil, benim 26 Ağustos nutkumun bütün milletçe ve memleketçe tutulmuş olduğunu ve bu nutkumun etrafında toplanılmış bulunulduğunu bugün tekrar etmek lüzumunu hissetmemekteyim. Bu apaçık bir hakikattir."¹²⁴

CHP'li vekil Nüvit Yetkin, Başbakan Menderes'in KTC ile ilgili iddiaları karşısında uzun bir açıklama yapmış ve şöyle demiştir:

"Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nden bahsettiler. Bu cemiyet bir fesat yuvası değildir; Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nden birçok kişi tevkif edilmiş itham olunmuş, fakat sonra da tahkikat bitip tahliye edilmiştir. Biz Kıbrıs Türktür Cemiyetini muzır bir teşekkül olarak tanımadık. Kıbrıs Türktür Cemiyetini biz Halk Partililer kurmuşuz. Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin 24 kurucusunun ismini taşıyan mektuplar hepinize gelmiştir. Burada da izah olunduğu gibi Kıbrıs hâdiseleri üzerine Millî Talebe teşekkülleri müşterek bir toplantı yapmışlar, heyetleri Başbakan tarafından kabul edilmiş ve onun ilhamı üzerine bu cemiyet kurulmuş ve Başbakan kendilerine 5 bin lira maddi yardımda bulunmuştur. Devletin arsiulusal menfaatlerini haleldar etmekle itham olunan Hikmet Bil 5 Eylülde bir açılış töreni toplantısından sonra Başvekil tarafından otomobiliyle Florya Köşküne götürülmüş iltifatlarına nail olmuştur. Ben ne Hikmet Bil'i ve ne de kendisini tutanları itham edecek değilim."¹²⁵

23 Şubat 1956 tarihinde mahkemeye uzun bir dilekçe vererek yapılan suçlamalara karşı kendini savunan Cemiyet Başkanı Hikmet Bil, Başbakan Menderes'in KTC'yi CHP'nin kurduğuna yönelik iddialarına cevap vermiş ve cemiyetin teşkilatlı bir yapıya dönüştürülmesini bizzat Menderes'in istediğini belirtmiştir. Hikmet Bil konu hakkında şöyle demiştir:

"Henüz hukuki bir hüviyeti dahi mevcut değilken yani Kıbrıs Türktür Komitesi iken mezkûr komiteyi Başvekil Adnan Menderes İstanbul Vilayet makamı odasında kabul buyurmuşlardır. Komitenin kuruluşu talepleneceye göre 24 Ağustos 1954 olup, vilayette kabulü ise 28 Ağustos 1954, saat 16.30'dur. Komite üyelerine bu kabul esnasında tavazzuh edip teşkilatlı bir cemiyet olmayı konuşmalarıyla bizzat Başvekil ilham etmişlerdir. Ancak ondan sonradır ki komite, cemiyet olabilmek cesaretini kendinde bulabilmiştir. Henüz Türk bayrağı altında bulunmayan, iddia makamının talepleneceyi ifadeyle tekrarlayalım (ahdi hükümler muvacehesinde mukadderatı tayin edilecek bir toprak parçası sayılmasına hukuken imkân bulunmayan) o yere yani Kıbrıs adasına (ki İngiliz bayrağı altındadır) Türktür diyen bir cemiyet nizamnamesini bizzat hükümet kabul etmiştir. Bu tasvibin ta kendisi değildir de nedir?"¹²⁶

Hikmet Bil, Başbakan Menderes'in cemiyete 5.000 liralık maddi yardımda bulunduğunu ve bu yardımın makbuzunun da dosyada mevcut olduğunu, paranın hala bankada bulunduğunu ifade etmiştir. Devamında, olay gecesinden sadece 18 saat önce Başbakan Menderes'in Adliye Sarayı'nın açılış töreni için kendisini davet ettiğini ve tören bitiminde Menderes'in kendisini arabasıyla Florya'ya götürdüğünü ve o sırada gazetecilerin fotoğraflarını çektiğini belirtmiştir.¹²⁷

Başbakan Menderes'in Kıbrıs Türktür rozetini Teknik Üniversite'nin açılış töreninde göğsüne taktırarak

¹²⁴ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 23. İnikat, 13.01.1956, 81-82.

¹²⁵ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 23. İnikat, 13.01.1956, 86.

¹²⁶ BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

¹²⁷ BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

gazetecilere poz verdiğini, yine aynı şekilde Cumhurreisi Celal Bayar'ın da İzmir Çeşme'de göğsünde rozeti ile gazetecileri ve Kıbrıs'tan gelmiş olan öğrencileri karşıladığını belirten Hikmet Bil, Londra Konferansı'na gönderilen Fatin Rüştü Zorlu'nun orada yabancı gazetecilerle yaptığı bir basın toplantısında, "Türk halkının Kıbrıs konusunda artık teşkilatlandığını övünerek söylediğini" ve bu teşkilatın da kendileri olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

Hikmet Bil mahkemeye sunduğu savunma dilekçesinin devamında adının özellikle 3 konuda geçtiğini belirtmiş ve şöyle demiştir:

"6-7 Eylül olayları çıkmadan birkaç gün önce iki gencin Taksim'de Rumca bir gazeteyi yırtmaya teşebbüs etmişler. Bilahare öğreniyoruz ki bu iki delikanlıyı polisler karakola götürmüşler ve kendilerine bu gazetelere neden yırtmak veya yakmak istediklerini sormuşlar. Onlar da tutulan zapta göre, bu gazeteler Sayın Devlet Reisimiz Celal Bayar'a ve Başvekilimiz Adnan Menderes'e küfür etmişler, tahammül edemedik, yırtmak istedik demişler. Polis de kendilerini derhal serbest bırakmış. Şimdi talepname de iddia ediliyor ki bu gazetelerin yaktırılması veya yırttırılması hususunda güya ben Kamil Önal'a talimat vermişim. Kendisi dünkü celsede huzurunuzda sorgusu yapılırken bu hususta sarahaten benim kendisine bilhassa böyle bir şey için asla talimat ve ricada bulunmadığımı beyan etti. Bu suretle bu nokta huzurunuzda bizzat Kamil Önal'ın ifadesiyle aydınlanmış oldu. Yine talepnameye göre güya ben; 'siz gazeteleri yaktırın, bende gazetenin fotoğrafçısına söylerim resmini çeker' demişim. Gazetelere ihtisar eden bu hadisenin fotoğrafçısı Alâeddin Büke'dir. Kendisini huzurunuzda celp edip, lütfen ona da sorunuz. O da böyle bir emir veya ricadan haberi olmadığını mutlaka söyleyecektir. O halde görülüyor ki bu olayla bir alakam yoktur."¹²⁹

Hikmet Bil savunmasının devamında Dr. Fazıl Küçük'ün kendisine bir mektup göndererek adadaki Rumların 28 Ağustos'ta Türkler için bir katliam hazırladıklarını bildirdiğini, ayrıca Kıbrıs Türkleri için para yardımı yapıp yapılmayacağını sorduğunu, kendisinin de para yardımında bulunması için Maliye Bakanı'nın araya girmesinin gerektiğini ve Bakanın da izni olursa gönderebileceklerini söylediğini belirtmiştir. Bundan sonraki süreçte ise Kamil Önal'ı Ankara'ya Maliye Vekili'ne gönderdiklerini, Maliye Vekili'nin para gönderme işini kabul edip bir komite kurdurduğunu ve 100 bin TL toplanırsa 3 taksitte döviz olarak Kıbrıs'a aktarmaya karar verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca yardım işi için cemiyetin bütün şube başkanlarına mektup gönderdiğini, mektubun üzerine ise "gizli" kaydını eklediğini, ancak iddia makamının "siz gizli bir cemiyet miydiniz de mektuba gizlidir yazdınız?" dediğini, kendisinin de gizli cemiyet olmadıklarını lakin Dr. Küçük'ün kulaktan dolma öğrendiği katliam haberlerini etrafa yaymak istemediğini, bu yüzden de tedbirli davrandığını vurgulamıştır.¹³⁰

Hikmet Bil üçüncü konuda ise beyanname hususuna değinmiş ve bu tarz durumlarda milliyetçi teşekküllerin beyanname yayımlamasının gayet normal olduğunu, beyannamenin asla "hasmane duygular" ile yazılmadığını, beyannamenin Adnan Menderes'in meşhur *Kıbrıs Nutku*'nun ışığı altında kaleme alındığını belirtmiş ve şöyle demiştir:

"Bu beyanname gazetelere o gece saat 18.00'dan sonra gönderilmişti. Usul ve adet budur. Çünkü o saatten sonra çıkan beyannameleri ancak ertesi sabahki gazeteler alabilir. Türk gazetecilik tarihinde akşam saat 18.00'dan sonra ne çıkmış ne de çıkmakta bulunmuş bir akşam gazetesi mevcut değildir. En geç çıkan akşam gazetesi Gece Postasıdır. O da sabah saat 10.30'da piyasaya verilmiş olur. İddia makamı; 'mademki siz beyannameyi akşam saat 18.00'da verdiniz demek ki o artık sizin ihtiyarınızdan çıktı' diyor. Hayır, sayın hâkimler bu olamaz. Bunu gazetecilik mesleğine mensup kim varsa tereddütsüz reddeder. Zaten vakıya da iddia ettiğim gibi gerçekleşmiş ve mezkûr beyanname hakikaten ertesi günkü bir iki sabah gazetesinde intişar etmiştir. Bilindiği gibi de ertesi sabah İstanbul tam bir sükûnete kavuşmuştu. Bu hale bakarak adı geçen beyannamenin bir tahrik unsuru olduğu da söylenemez."¹³¹

Hikmet Bil savunma dilekçesinin sonunda dostane hareketlerinden sırasıyla bahsetmek istediğini belirtmiştir. Komitenin kurulur kurulmaz ilk toplantısını hükümetin görüşlerine uygun bir biçimde yaptığını, kendisinin Londra ve Kıbrıs'ta basına vermiş olduğu beyanatlarda Kıbrıs'ın Türklere verildiği takdirde, adada kalan Rumların tıpkı İstanbul'daki Rumlar gibi rahat yaşayacaklarını belirttiğini, cemiyetin şubelerini kurarken gayet dikkatli davrandığını ve Rumlar ile diğer ekalliyetlerin fazla olduğu yerlerde şubeler açtırmadığını, olay gecesi valiye yardım için evden çıktığını ve hatta olay yerinde nümayişçilerle konuşmak istediğini ancak onların kendisi

¹²⁸ BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

¹²⁹ BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

¹³⁰ BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

¹³¹ BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

ile konuşmadığını söylemiştir. Hikmet Bil, dilekçesini şu sözlerle sonlandırmıştır: “Başvekil hadiseden 18 saat evvel beni davet edip otomobile alarak Florya’ya götürürken bana aynen şu suali sordu: ‘Hikmet Bey Kıbrıs hakkındaki nutkumu nasıl buldunuz?’ Ben de aynen şu cevabı verdim: ‘Mükemmel Beyefendi. O kadar mükemmel ki tezimizi devlet bizden bin defa daha iyi ele almış oldu. Şayet emir buyurulursa, artık bizim cemiyeti feshedelim. Menderes; ‘Hayır, hayır siz bize lazımsınız.’ dedi. Şimdi neden lazım olduğumu anlıyorum muhterem hâkimler. Huzurlarınıza sevk edilmek içinmiş.”¹³²

Örfi İdare Mahkemeleri yapmış olduğu araştırma ve incelemeler neticesinde 6-7 Eylül olaylarının, kasıtlı veya kasıtsız olarak bazı şahıslar ve teşekküller tarafından, tahrik ve teşvik edildiğini ortaya çıkarmış, ancak olayların kesin olarak belli olan bir zümre veya teşekkül tarafından istenerek önceden tertip edilip edilmediğini tespit edememiştir. Örfi İdare kaldırıldıktan sonra davalar, İstanbul 1. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülmeye devam edilmiş ve 24 Ocak 1957 tarihinde KTC’ye mensup 17 kişi hakkında yeterli delil bulunamadığı, sanıkların kasten suç işlemeye yönelmemiş olmaları gerekçesiyle beraat kararı verilmiştir.¹³³

Sonuç

1954 yılında İstanbul’da kurulan KTC’nin faaliyette kaldığı süreç içerisinde hem hükümet hem de toplumun farklı kesimleri tarafından destek gördüğünü, maddi ve manevi yönden yardım aldığını söylemek mümkündür. İçerisinde her türlü meslek, parti ve siyasi görüşten üye barındıran cemiyetin kuruluş amacı; Kıbrıs’ın Türk olduğunu dünya kamuoyuna tanıtmak, Kıbrıs Türklerinin hak ve hukuklarını her yönden savunmak ve Kıbrıs’ın Türkler açısından milli bir dava olduğunu bütün dünyaya kabul ettirmek olarak belirlenmiştir. 1954-1955 yılları arasında Yunanistan’ın “Enosis” faaliyetleri karşısında KTC tarafından düzenlenen toplantılar, gösteriler ve yayımlanan beyannameler ile Türk ve Dünya kamuoyunun dikkati Kıbrıs üzerine çekilmeye çalışılmıştır.

6-7 Eylül 1955 tarihinde yaşanan olaylar; yağma, talan ve saldırıların zamanlaması, ölüm vakalarının az olması ve özellikle Rumlara ait malların yağma ve talan edilmesi söz konusu olayların önceden tertip edilmiş olabileceğini göstermektedir. Ayrıca saldırganların ellerinde aynı boy ve ebatlarda sopaların bulunmasının da bahsi geçen iddiayı doğrular bir nitelik taşıdığını ifade etmek gerekmektedir.

Başbakan Adnan Menderes yaşanan olayların ardından ilk açıklamasında komünistleri suçlamış ve millet olarak bir komünist tehdidiyle karşı karşıya olunduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur. Dönemin basın-yayın organlarında da belirtilen bağlamda komünist grupları suçlayan haberlerin yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla olayların çıkmasına sebep olduğu düşünülen komünist kişiler tutuklanmış, ancak zamanla bu kişilerin suçsuzluğu anlaşılınca, DP Hükümeti bu sefer suçlu olarak KTC’yi görmüş ve onu suçlamıştır. Cemiyetin olayları başlatan ilk mitingleri düzenlemekle, olaylar sırasında “Kıbrıs Türktür” pankartlarını dağıtmakla, halkı ve özellikle gençleri kışkırtmakla suçlandığı görülmektedir. Öne sürülen gerekçeler nedeniyle cemiyet üyeleri tutuklanmış, cemiyet de kapatılarak bütün mal varlığına el konulmuştur.

İfadeleri alınan cemiyet üyeleri serbest bırakılmalarına karşın cemiyet içerisindeki bazı isimlerin olayların patlak vermesinde teşvik edici bir rol oynadığı, hazırlanan fezleke raporlarına yansımıştır. Bu raporlara göre; 6-7 Eylül olaylarının ortaya çıkışında mihver olarak görülen Kamil Önal’ın, çok ustaca ve kurnazca bir taktik kullanarak istediği gayeleri milli his ve galeyanlarının esiri olan kimselerin eliyle yaptırdığı ileri sürülmüştür. Devamında ise Kamil Önal’ın İstanbul Ekspres gazetesinde; “bunu çok pahalıya ödeteceğiz” şeklindeki beyanatın halkı tahrik edici bulunduğu, cemiyetin Kadıköy şube başkanı Sarafim Sağlamlı’nın daha önceden hazırladığı listeler gereğince bu tahribe önderlik ettiği, Sarıyer şubesinden Osman Tan’ın da bizzat nümayişe katıldığı ve “Arkadaşlar KTC vazifesini yapmıştır, artık dağılın” dediği bilgisi yer almıştır. Yine bu raporlar kapsamında cemiyet başkanı Hikmet Bil’in de olaylardaki sorumluluğunun cemiyeti, yasalar çerçevesinde idare edememesi şeklinde geçtiği görülmektedir.

6-7 Eylül 1955 olaylarının kasıtlı veya kasıtsız olarak bazı şahıs/shahıslar ve teşekküller tarafından, tahrik ve teşvik edildiği tespit edilmesine rağmen, bahsi geçen olaylar üzerindeki sis perdesinin tamamen kaldırılarak, olayların aydınlatıldığını söylemek güçtür. Bu durum, yapılan araştırmalarda ulaşılan belge ve bilgilerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Fakat olayların yaşandığı döneme ilişkin yeni belge, bilgi ve raporların ortaya çıkması sözü edilen olayların ve bunların mesullerinin gün yüzüne çıkarılmasına katkı sağlayacaktır.

¹³² BCA, 010-09-00-108-337-1, (23 Şubat 1956).

¹³³ Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları*, 70.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

TBMM Arşivi, Yassıada Mahkemesi 6-7 Eylül Olayları Davası Tutanakları

TBMM Zabıt Cerideleri

Charter of The United Nations And Statute of The International Court of The Justice, San Francisco, 1945.

United Nations Documents 1941-1945, London: Royal Institute of International Affairs Oxford University Press, 1947.

Telif Eserler

Agun, Hüseyin. *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Ankara: Demokratlar Kulübü, 1997.

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayıncılık, 1994.

Akar, Rıdvan. "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 117 (2003): 86-93.

Alasya, Halil Fikret. *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.

Altuğ, Kurtul. *Bir Numaralı Tanık*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006.

Armaoğlu, Fahir H. *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963.

Atlı, Cengiz. "İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları", *Turkish Studies*, 9/10 (2014): 1183-1197.

Babaoğlu, Resul. "Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları", *History Studies*, 4/4 (2012): 15-34.

Benlisoy, Foti. "6/7 Eylül Olayları Öncesinde Basında Rumlar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 81 (2000): 28-38.

Bil, Hikmet. *Kıbrıs Olayı ve İcyüzü*, İstanbul: İtimat Kitabevi, 1976.

Birgit, Orhan. "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Nasıl Kuruldu?", *Akis*, 4/92 (1956): 12-13.

Boyce, D. George. *Decolonization and The British Empire (1775-1997)*, New York: Macmillian Press, 1999.

Çizmeli, Şevket. *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2007.

Demirer, Mehmet Arif. *Fatin Rüştü Zorlu Gerçeği*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2009.

Demirer, Mehmet Arif. *6 Eylül 1955 Yassıda 6/7 Eylül Davası*, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1995.

Demirer, Mehmet Arif. *6/7 Eylül Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış, Hangi Derin Devlet*, İstanbul: Demokratlar Kulübü Yayınları, 2006.

Dosdoğru, M. Hulusi. *6/7 Eylül Olayları*, Ankara: Bağlam Yayınları, 1993.

Erciş, Muzaffer. *Yaşadım (1923-1973)*, İstanbul, 1999.

Fırat, Melek M. "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960)", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 81 (2000): 22-27.

Gazioğlu, Ahmet Cafer. *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Lefkoşa: Cyrep Yayınları, 1986.

Güven, Dilek. *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Karakuş, Emin. *İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1977.

Keser, Ulvi. "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12/25, (Güz 2012): 181-226.

Topuz, Hıfzı. "6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşanın Yasakları", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 81 (2000): 39-41.

Türker, Orhan. "6-7 Eylül 1955 Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları" , *Tarih ve Toplum Dergisi*, 177 (1998): 13-17.

Üçüncü, Uğur, Öksüz, Hikmet. *6-7 Eylül 1955 Olayları Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2022.

Üskül, Zafer. *Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*, Ankara: İmge Kitapevi, 1997.

Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1971)*, Yay. Haz. Erol Şadi Erdiñç. Cilt 2, İstanbul: Pera Turizm, 1997.

Zeki, Vehbi. *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1959)*, Cilt 1, Lefkoşa: Halkın Sesi, 1973.

6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler Fahri Çoker Arşivi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Gece Postası

Hürriyet

İstanbul Ekspres

Kıbrıs Postası

Milliyet

Son Telgraf

Tan

Tercüman

Ulus

Vatan

Yeni Asır

Zafer